

Att övervinna det öövervinnerliga

- en salutogen innehållsanalys av maskrosbarns uppväxtförhållanden

Av Elin Nordin
och Ida Gustavsson

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT 13

Handledare: Torbjörn Hjort
Examinator: Elizabeth Barfoed Martinelle

Abstract

Authors: Elin Nordin and Ida Gustavsson

Title: To defeat the invincible – a salutogenic content analysis of superkids' upbringing

Supervisor: Torbjörn Hjort

Assessor: Elizabeth Barfoed Martinell

The purpose of this paper is to examine and analyze three so called *superkids*' upbringing with the assistance from a salutogenesis perspective. We intend to research what factors the children express as positive and important during their childhood, in order to reach the emotional aspects in their descriptions. We have been using a qualitative method; a case study in the shape of a content analysis of three autobiographies, to reach the personal experiences which the authors describe. We have used an inductive approach, in which we have focused on the manifest content of the text. We have primarily attempted to identify structures and developing themes, concepts and categories. We decided to limit our selection to autobiographies written by authors borned and raised in Sweden, to avoid societal differences in welfare systems. All three books are written by non-famous women. The factors which was found to be particularly important for the authors during their childhood, is social and emotional support from adults (including their own parents), breathing space, own constitutional strength and hopefulness, and the affection they have experienced with friends and other relatives. We have also noticed a theme around ambivalence toward the parent-/parents. It has been shown that these superkids strongly are fighting to hide the wounds inside them. Even though many of them are craving for attention and affirmation because the lack of encouragement and well-apprehended care, they have been schooled to never put their own needs in first place. Our result shows that the authors as children have had an awareness of their family's real problems, and that they also have had the ability to understand the injustice of their situation. These factors have seemed to be really important for these children's development of resilience.

Key words: superkids, coping, salutogenes, sense of coherence (SOC), resilience

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Introduktion	2
1.2 Problemformulering.....	3
1.3 Syfte.....	4
1.4 Frågeställningar	4
1.5 Arbetsfördelning	5
1.6 Begreppsdefinition.....	5
2. Metod.....	5
2.1 Val av metod.....	5
2.2 Urval	7
2.3 Tillvägagångssätt	10
2.4 Metodens begränsningar och förtjänster.....	14
2.5 Metodens tillförlitlighet.....	16
2.6 Etiska överväganden.....	17
3. Tidigare forskning	18
4. Teori.....	21
4.1 Salutogenes	21
4.2 Kasam	23
4.3 Resiliens.....	25
5. Resultat och analys	27
5.1 Känsla av sammanhang	27
5.1.1 Meningsfullhet	28
5.1.1.2 Meningsfullhet som skyddsfaktor	29
5.1.2 Hanterbarhet.....	31
5.1.2.2 Hanterbarhet som skyddsfaktor	33
5.1.3 Begriplighet	35
5.1.3.2 Begriplighet som skyddsfaktor	35
5.2 Resiliens.....	37
5.3 Ambivalens	40
6. Slutdiskussion	43
Referenslista	46

1. Inledning

1.1 Introduktion

”Tänk dig att du har tre dockor – en av glas, en av plast och en av stål. Någon kommer förbi med en hammare och slår alla tre dockorna i huvudet med samma kraft. Glasdockan går helt i bitar, plastdockan blir skadad – hon får ärr för livet, medan ståldockan bara ger ifrån sig ett lätt, metalliskt läte (---) Ståldockan representerar de osårbara barnen.”

Citatet ovan är en beskrivning av ett maskrosbarn gjord av en av Cronströms intervjupersoner (2003: s12).

Det är ifrån Norskans ”lövetannbarn” som begreppet *maskrosbarn* har fått sitt ursprung. Begreppet står för den livskraftiga blomman lejon tand, vilken i dagligt tal kallas för maskros. Maskrosor förmår livnära sig i näringsfattig jord och överlever i ett kallt och torftigt klimat. Maskrosor beskrivs även med en förmåga att alltid finna nya vägar (Cronström 2003).

Barn har under de senaste årtiondena alltmer blivit betraktade som egna individer med egna tankar, känslor och rättigheter. Från att ha setts som passiva föremål för vuxnas omsorg och fostran, ses barnen numera som självständigt handlande, aktiva och kompetenta medskapare av sin verklighet. Barnen räknas med på ett helt annat sätt än tidigare (Skerfving 2005).

Socialstyrelsen (2009) redovisar att Statens Folkhälsoinstitut (FHI) uppskattar att omkring en femtedel av alla Sveriges barn lever i familjer där någon vuxen har riskfylld alkoholkonsumtion alternativt missbruk. Forskning visar att alkoholmissbruk hos föräldrar i flera fall kan sättas i samband med barnolycksfall, eget senare missbruk, psykisk ohälsa samt kognitiva och psykosociala störningar (Socialstyrelsen 2009).

Internationell forskning påvisar att mellan 30–50 procent av personer som söker för missbruk eller beroende även har någon form av psykisk sjukdom. Omvänt uppskattas det att ca 20–30 procent av dem som söker vård för psykisk ohälsa även har en form av missbruk. Bland de klienter och patienter som söker hjälp för missbruk eller annat beroende, anges att minst en tredjedel också har en ångestsjukdom eller depressionsdiagnos (Socialstyrelsen 2009).

1.2 Problemformulering

Statistiken visar att en stor andel av Sveriges barn lever under svåra uppväxtförhållanden. Barn och unga behöver trygga och kärleksfulla vuxna som har förmåga att se och möta barnet och dess behov. I de allra flesta fall utgör föräldrarna dessa stabila vuxna. Det finns dock barn och unga som växer upp med föräldrar som inte har förmåga att ge sina barn den trygghet och omvårdnad de behöver (Socialstyrelsen 2009).

Forskning inom området bevisar återkommande vikten av stöd från samhället till barn som växer upp under svåra förhållanden. Det handlar om allt ifrån stöd från myndighetspersoner, skolpersonal, vänner, andra betydelsefulla vuxna, till aktiviteter eller en tillflyktsplats; antingen en fysisk eller mental sådan (se bl a. Cronström 2003, Gassne 2008, Werner & Smith 1995). Med utgångspunkt i Barnkonventionen har barn rätt till att vara barn, och det kräver ett ansvar och engagemang från olika stödinstitutioner i samhället och ifrån enskilda personer; såväl från föräldrar som vuxna i barnets omgivning. Genom att belysa och redogöra för de skyddsfaktorer som hjälper barnen under en svår uppväxt, påvisas betydelsen av dessa för barnens fortsatta överlevnad. Det handlar såväl om att kunna upptäcka, som att kunna hjälpa dessa barn att få sina behov tillgodosedda i barndomen.

Salutogenes är ett synsätt som hjälper människan att inrikta sig på de faktorer och processer som främjar välbefinnande (Antonovsky 1991). Med salutogenes som teoretisk ram inom området för maskrosbarn, kan vi lättare förstå och uppmärksamma de aspekter som hjälpt barnen framåt i deras liv, och som varit betydelsefulla och avgörande för deras fortsatta överlevnad i det kaos de befunnit sig i under barndomen. Istället för att betrakta maskrosbarn ur ett destruktivt perspektiv, bör man inrikta sig på det positiva och därmed skapa möjlighet att göra en verklig skillnad och inge hopp för dessa barn.

Verkligheten kan skilja sig mycket ifrån vad vuxna kan uppfatta som barnens bästa; många gånger kan det finnas motsättningar mellan barnens egen upplevelse och samhällets uppfattning kring vad som är bra och dåligt för barnen. Ett tydligt och starkt barnperspektiv inbegriper att ständigt sätta barnets bästa i centrum och faktiskt lyssna till barnet, utifrån en åldersadekvat bedömning.

För att kunna göra en verklig skillnad är det viktigt att vara medveten om att faktorer som kan betraktas som skyddande för dessa barn är ytterst individuella, och att det krävs

lyhördhet gentemot barnen för att upptäcka vilka dessa är. Man måste se till varje barns livsvillkor och resurser och betrakta barnen i sina vardagliga sammanhang.

Men hur kan vi komma åt barnens inre värld? Hur kan vi förstå hur barnen upplever sin tillvaro, när barnens bild inte stämmer överrens med de närstående vuxnas? Hur kan vi veta vad barnen upplever som problematiskt eller ej i sin vardag? Med tanke på de svårigheter som intervjuer, enkätundersökningar och andra, dylika typer av undersökningar kan medföra, och de etiska dilemman som hör därtill, kan vi - på kanske det minst utpekande sättet - komma åt några av dessa utsatta barns funderingar och resonemang kring uppväxtförhållanden, genom att analysera innehållet i nedskrivna livsberättelser – deras självbiografier.

Genom att läsa barnens egna berättelser ges vi möjlighet att fånga nyanser och individuella upplevelser. På så sätt får vi också chansen att beskåda barnen i deras vardag för att se hur salutogena begrepp så som *meningsfullhet*, *hanterbarhet*, *begriplighet* och *självförmåga* kommer till uttryck. Detta är viktigt och intressant av den anledning att det blir konkret och tydligt vad som är betydelsefullt för barnen.

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ur ett salutogent perspektiv undersöka och analysera tre stycken självbiografier skrivna av så kallade *maskrosbarn*. Vi ämnar undersöka författarnas uppväxtförhållanden och vilka faktorer de uttrycker som betydelsefulla under deras barndom. Detta i syfte att nå de känslomässiga aspekterna i deras beskrivningar av det som varit positivt under deras uppväxt.

1.4 Frågeställningar

- Vilka faktorer lyfter författarna fram som betydelsefulla under deras uppväxt?
- Hur uttrycker författarna det som varit positivt under deras uppväxt, ur en salutogen utgångspunkt, med inriktning på *Kasam* (känsla av sammanhang)?
- Hur kommer den psykosociala förmågan till uttryck i deras berättelser?

1.5 Arbetsfördelning

Vi har arbetat mycket tillsammans i denna studie. Insamlingen, läsningen och kodningen av vårt material har vi gjort ihop. Vi har båda sökt och läst relevant litteratur till de olika delarna i uppsatsen. Introduktionen, problemformuleringen, syftet och frågeställningarna har vi formulerat tillsammans. Avsnitten under metoddelen har vi delat upp jämt emellan oss. Vi har skrivit olika avsnitt enskilt och sedan läst igenom varandras texter. Avsnitten tidigare forskning och teori har vi också delat upp. Resultat och analys har vi skrivit tillsammans, liksom slutdiskussionen.

1.6 Begreppsdefinition

Med maskrosbarn avser vi i vår uppsats, i likhet med Cronström (2003: s 17), barn som:

- Har vuxit upp i hem som präglats av föräldrar som på grund av missbruk och-/ eller allvarlig psykisk störning under långa perioder inte kunnat ta hand om sig själva, ännu mindre fungera som förälder
- Som vuxen vara psykiskt frisk och ej missbrukande, och kapabel att ta hand om sig själv och eventuella barn
- Som har kunnat kvalificera sig för ett arbete – och behålla det, och ha förmågan att etablera nära relationer – och behålla dem – med vänner såväl som med motsatta könet.

2. Metod

2.1 Val av metod

I vår studie har vi använt oss av en kvalitativ metod i form av text- och innehållsanalys, en metod som innefattar en djup analys av material och dess innehåll. Innehållsanalysen beskriver vilka händelser, karaktärer och teman som skildras (Ahrne & Svensson 2011). Innehållsanalys används framför allt då syftet är att analysera dokument och texter, och görs antingen genom att kvantifiera textmassan eller genom att mer specifikt bestämma innehållet (Boolsen 2007). Kvalitativa innehållsanalys har sin grund i ett processtänkande och utgår ifrån att dokumentet ingår i en social kontext. Detta innebär att författaren betraktas som en självmedveten aktör som riktar sig till en publik under specifika omständigheter (Bryman 2001). Innehållsanalys har som syfte att besvara bland annat frågor som rör berättelsens handling, vilka händelser som skildras, vilka karaktärerna är, vem/vilka som kan anses vara

protagonist respektive antagonist etc. Vidare kan man med hjälp av innehållsanalysen studera hur relationerna ser ut mellan de olika karaktärerna, hur karaktärerna framställs och hur de definieras av händelserna som sker. Slutligen kan innehållsanalysen redogöra för vilka teman som är genomgående, ytliga respektive underliggande (Johansson & Öberg 2008)

Danielson (2012) har identifierat de begrepp/termer som förekommer inom innehållsanalysens ramar. Dessa är följande: *analysenhet*; vilket är den person, grupp, program eller organisation som studeras. *Domän* beskriver området för analys och flera frågor ger flera domäner. Med *meningsenhet* avses det antal ord som har ett gemensamt budskap. Textmassan reduceras (kondenseras) sedan till väsentliga ord och meningar som sedan används till kodning. Begreppet *kod* är ett samlingsnamn för den kondenserade meningsenheten och kan beskrivas med en etikett, det vill säga ett enda ord. Att koda innebär att klassificera, man delar upp det i mindre delar enligt bestämda principer. Kodningsprinciperna är väldigt viktiga då de avgör vad det är vi tittar efter i datan (Boolsen 2007). Vidare används begreppet *kategori* som samlingsnamn för en grupp koder med liknande koder med liknande innehåll. Om det finns flera grupper av koder som hör samman, bildar grupperna subkategorier och dessa subkategorier bildar kategorin. Slutligen beskrivs begreppet *tema* som en faktor som kan påvisa något mer än de enskilda kategorierna, och som dessutom kan fungera som en röd tråd som sammanbinder alla kategorier.

Valet av just textanalys metod i vår studie beror, som ovan nämnt, på att vi vill komma på djupet av det personliga i upplevelserna som författarna beskriver, och eftersom självbiografiers styrka ligger i att författarna förmedlar sina inre upplevelser i skrift var metodvalet inte särskilt svårt när intervjumetoden valts bort. Vår studie hade kunnat genomföras utifrån andra kvalitativa metoder, som bland annat intervju, men vi valde just innehållsanalys för att det var en intressant metod och eftersom vi med denna metod kunde få värdefull kunskap samtidigt som vi undvek de etiska bekymmer som intervjuer kan medföra. Utmaningen i kvalitativ analys är att skapa mening ur en stor mängd data. Det handlar om att man måste skilja mellan det betydelsefulla och det ointressanta och samtidigt identifiera viktiga mönster (Fejes & Thornberg 2009). I den avslutande fasen analyseras data med hjälp av en eller flera analystekniker och därefter dras slutsatser utifrån de gjorda analyserna.

Metoder kring text- och innehållsanalys kan antingen vara av induktiv eller deduktiv art. I den induktiva arbetsprocessen används data som utgångspunkt för att formulera en teori eller delar av en teori; man utgår enbart ifrån data och låter teorier utveckla sig från datan.

Metoder med deduktiv art genomförs genom att pröva teorier, idéer eller hypoteser. Boolsen (2007) beskriver att analysteknik utifrån induktiv ansats har en mer öppen syn på kodningen av datamaterialet än de analystekniker med deduktiv syn. Att koda och att analysera är två processer som hänger samman, och inte sällan är de sammanvävda. I flera metodbeskrivningar används dessa två begrepp synonymt (Boolsen 2007).

Vi har valt att genomföra vår studie med utgångspunkt i den induktiva ansatsen då det bäst överensstämmer med vårt syfte och våra frågeställningar. Vi tog tidigt i processen ställning till hur vi skulle förhålla oss till teori vid analysen av vår kvalitativa data. Vi bestämde oss för att lägga alla teorier åt sidan och istället försöka analysera datan mer öppet och fördomsfritt. Fokus har legat på att identifiera mönster och att utveckla teman, begrepp och kategorier.

2.2 Urval

I den kvalitativa text- och innehållsanalysen som vi har genomfört har vi använt oss av självbiografier som vårt huvudsakliga empiriska material (Bryman 2001). Vi valde att läsa och analysera tre självbiografier med hänsyn till kursens omfattning. I efterhand har det visat sig att det var lagom mängd empiri. Bearbetningen av empirin tog längre tid än vad vi trodde att den skulle göra.

Biografi handlar om att *skriva liv*. Livsberättelserna kan vara muntliga eller skriftliga. Om livsberättelsen skrivs i första person är det en självbiografi, om den skrivs av en annan person är det en biografi. Biografier är en typ av livsberättelser. Livsberättelser är ett tillvägagångssätt för att skapa identiteter, att förmedla en illustration av vem huvudpersonen är och hur denna blivit den han eller hon är. De självbiografiska berättelserna utgör en ”jag-teori” som klargör berättarens individuella utveckling i form av strukturerade självbilder (Johansson & Öberg 2008).

Vi skapar mening kring vårt eget liv genom att berätta det för andra människor. Inom livsberättelseforskning är man intresserad av ett längre perspektiv och söker reflektioner

kring det förflutna. Det är inte av särskilt stor betydelse vad som är sant, och inte heller om författarna "minns rätt". Livsberättelser berättar inte fakta om vad som har hänt, utan det är ett sätt att förstå aspekter av människors liv, på det sätt som de själva minns och berättar. Livsberättelser ger insikt i individers upplevelser, tankar och minnen i de mönster som omger dem (Wigg 2009). Man kan alltså inte anta att ett dokument är en avspeglning av verkligheten (Bryman 2001). Det är viktigt att man vid livsberättelseforskning är medveten om att man aldrig får behandla dokument som ren fakta, utan de måste behandlas med stor försiktighet och betraktas som informationer formulerade i en specifik kontext (Bryman 2001). Anledningen till att vi har valt just självbiografier som vår empiri är att vi anser att det är ett bra underlag för att komma åt det djupt personliga i maskrosbarnens upplevelser men också för att minimera antalet tolkningsvägar.

Vårt empiriska material består av självbiografierna *"Kärlek och stålull- att växa upp med en utvecklingsstörd mamma"* skriven av Lisbeth Pipping (2004), *"Vi har ju hemligheter i den här familjen"* skriven av Theresé Eriksson (2009) och *"Maskrosungen"* skriven av Sandra Gustafsson (2006). Elizabeth Pippings (2004) bok skildrar en svår uppväxt med en utvecklingsstörd mamma, en tungt alkoholiserad pappa och två småsyster. Elizabeths barndom har bestått av misär, kärlekslöshet och bristande omsorg. Men samtidigt förmedlar boken en känsla av hopp, optimism och framtidstro. Trots hennes svåra utgångsläge kunde hon skapa sig ett bra liv. I Theresé Erikssons (2009) bok får läsaren ta del av en, till en början, trygg uppväxt. Men när Therése gick på mellanstadiet började hon lägga märke till att hennes mamma inte var som alla andra mammor. En sommarkväll när Therése var 11 år berättade hennes pappa att hennes mamma är alkoholist. Theresé skildrar en uppväxt som präglas av rädsla, sömnlösa nätter och som innehåller flera depressioner, struliga tonår och självmordsförsök. I boken skriver Therése mycket om att välja rätt väg, om att ta ansvar för sitt eget välmående och om att det faktiskt är okej att må bra, även om andra mår dåligt. I Sandra Gustafssons (2006) bok får vi följa ett barn som växer upp med en svårt psykiskt sjuk och alkoholiserad mamma. Läsaren får följa mammans väg allt djupare in i hennes sjukdom och alkoholmissbruk. Sandra får ta allt ansvar för hushållet och ofta finns det ingen mat i huset, de få pengar som finns går till mammans missbruk. Det är en gripande berättelse om ett barns överlevnad samtidigt som den speglar kärlek och en stark framtidstro.

Bryman (2001) har identifierat fyra stycken kriterier att ta hänsyn till vid val av empiriskt material. Dessa har vi haft i åtanke då vi valde våra självbiografier:

- Autenticitet – det vill säga materialets äkthet
- Trovärdighet – är materialet utan felaktigheter och förändringar?
- Representativitet – är materialet typiskt när det gäller den kategori det tillhör?
- Meningsfullhet – är materialet tydligt och begripligt?.

Med tanke på hur man får fram eller kommer åt textens budskap är det relevant att ta hänsyn till följande faktorer i åtanke: textens författare och avsedda mottagare, språket på vilken den är skriven, den historiskt- kulturella situation i vilken den är skriven, dess stil och dess logiska uppbyggnad (Barbosa da Silva 1996). Krippendorff (2004) skriver om kontextens betydelse i flera hänseenden. Kontexten som texten används i är av betydelse. Texterna blir till i den kontext som forskarna har valt att läsa dem i. En kontext är alltid en av många. Det är enligt författaren viktigt att komma ihåg att en kontext alltid är någons konstruktion och också det faktum att alla människor tolkar saker och situationer på helt olika vis. Detta är faktorer som vi har varit tvungna att ta ställning till under hela forskningsprocessen, från val av böcker till analys.

När vi stod inför beslutet att välja de självbiografier som skulle utgöra vårt empiriska material fick vi vidare ta ställning till följande aspekter. Vi beslutade oss för att begränsa oss till självbiografier skrivna av författare som är födda och uppvuxna i Sverige, för att undvika de samhällsliga skillnader som kan finnas i olika länders välfärdssystem. Vi hade också som utgångspunkt att böckerna inte skulle ha skrivits av ”kända personer”, så att böckerna har skrivits med en medvetenhet hos författaren om att boken kan komma att säljas enbart för att författaren i sig är känd. Författarna till de böcker vi valt har istället blivit kända först efteråt de gett ut sina självbiografier. Detta anser vi minimerar risken för att de saker som skrivs överdrivs eller skrivs för att väcka särskild uppmärksamhet. När vi undersökte utbudet av självbiografier som uppfyller våra nyss nämnda krav, upptäckte vi att utbudet var begränsat, då det endast återstod böcker skrivna av kvinnliga författare. Vi hittade inte mer än en bok skriven av en manlig författare, men den föll bort då författaren är en känd skådespelare och komiker. Vi anser dock att könsaspekten inte är av betydelse i vår studie, då det vi vill undersöka är författarnas utsagor utifrån andra aspekter än just könsaspekten.

När vi valde självbiografier var vi också noga med att författarna har bearbetat sin barndom och att de lever ett fungerande liv som vuxna (se 1.6 Begreppsdefinition). Som mål vid urvalet hade vi också att författarna vuxit upp under ungefär samma tid, eller åtminstone nära i tiden, för att undvika eventuella skillnader i samhället. Av författarna till våra valda självbiografier växte två stycken upp under 70-talet och en under slutet av 80-talet.

2.3 Tillvägagångssätt

I vår studie har vi använt oss av en induktiv metod, vars huvudfokus legat på det så kallade *manifesta* innehållet i texten. Metoden har vi hittat inspiration kring i Graneheim & Lundmans intervjustudie av äldre personers upplevelser av ensamhet, och med utgångspunkt i deras tillvägagångssätt har vi arbetat fram en egen metod för tillvägagångssätt i vår studie (se även exempelvis Graneheim & Lundman 2012: s 193-194):

1. Läsning av de utvalda självbiografierna för att få en helhetsbild av textmaterialet. Båda två läste samtliga böcker, och markerade under läsandet relevant innehåll i förhållande till undersökningens syfte
2. Reflektion tillsammans över självbiografiernas huvudsakliga innehåll
3. En första övergripande strukturering av innehållet gjordes. Preliminära kategorier skapades därefter utifrån gemensamma och återkommande teman (som vi identifierat under läsningens gång).

Kategorierna vid denna tidpunkt var på inget sätt avgörande för undersökningens fortsatta gång och analys. Indelning i kategorierna hjälpte oss enbart att få en överblick av vad vi hitintills kunnat urskilja i böckerna. Underkategorier fann vi också, men dessa kom till att bli mindre användbara under analysdelen, än vad vi från början trott.

4. Meningsenheter (det vill säga citat) som tyder på någon form av salutogen beskrivning togs ut ur texten och fördes in i ett kodschema (se under punkt 5)

De utvalda meningsetheterna indelades i kategorier och underkategorier, därefter kodades dessa. Nedan finns ett exempel på hur vi gått tillväga:

Tabell 1. Utdrag från kodningsschema

MENINGSENHET	KOD	UNDERKATEGORI	KATEGORI
<i>Skolpolisuppdraget var vårt frusna tår och kalla öron om jag blev mätt. Och det blev jag. Efter våra pass gick vi till skolans matsal där vi möttes av ljus, varm choklad och ostmackor. Det var en mysig stund och det kändes speciellt.</i>	<i>Trygghet</i>	<i>Aktivitet</i>	<i>Skyddsfaktorer utom familjen</i>
<i>Jag var med pappa i Värmland och hos farmor på Österlen och några veckor på kollo. Det var underbart. Så mycket vuxna som fanns till hands och allt roligt vi gjorde...</i>	<i>Andningshål</i>	<i>Tillflyktsplats</i>	<i>Skyddsfaktorer utom familjen</i>
<i>Med farmor var det enkelt. Varje morgon började min dag med en stor kram i köket före frukost. Hon kunde plötsligt stryka min kind eller stryka mig över ryggen. Närhet.</i>	<i>Närhet</i>	<i>Betydelsefulla andra vuxna</i>	<i>Skyddsfaktorer utom familjen</i>
<i>Det hände egentligen ingenting, men bara det att någon visade intresse för mig på ett nytt sätt gjorde att jag växte. Någoting klickade i mig.</i>	<i>Bekräftelse</i>	<i>Betydelsefulla andra vuxna</i>	<i>Skyddsfaktorer utom familjen</i>
<i>/.../ och sa att hon ville presentera mig för någon. Fram klev en äldre kvinna. Det visade sig att hon arbetade som något slags fältassistent. /.../ Men samtalen med fältassistenten hade påverkat mig starkare än vad jag ville erkänna.</i>	<i>Omsorg</i>	<i>Betydelsefulla andra vuxna</i>	<i>Skyddsfaktorer utom familjen</i>

Koderna, underkategorierna och kategorierna som vi delat in meningsenheterna i har varit ett sätt för oss att strukturera det empiriska materialet för att få en helhetsbild av hur författarna uttryckt sig i böckerna. Indelningen i detta skede av studien bör endast ses som preliminär, då vi senare i analysdelen huvudsakligen använde oss av reducerade koder och istället delade in dessa i teman (se nedan). I sammanhanget vill vi även poängtera att vi på inget sätt delat upp de tre olika självbiografierna, utan vi har under undersökningens gång hela tiden sett de tre böckerna som ett samlat empiriskt material utan några uppdelningar. Detta eftersom vi i vår studie finner det ointressant att diskutera skillnader och likheter i de olika utsagorna, då vi ämnat komma åt känslomässiga aspekter i ett urval av maskrosbarns skyddande omgivningsfaktorer.

5. Reducering av antalet koder vid likhet mellan dessa

När vi kodat vårt empiriska material, som bestod av tre olika böcker, fick vi totalt 30 stycken olika koder. För att göra det hela mer överskådligt sammanförde vi koder som var snarlika och skapade även nya koder under vilka flera av de ursprungliga koderna kunde passas in

under. När vi inte längre kunde föra samman fler koder, återstod endast tolv stycken. Framför allt sammanförde vi de koder som låg varandra väldigt nära i betydelse; exempelvis så sammanförde vi *stabilitet* och *trygghet*, då dessa gav uttryck för samma saker och var oskiljbara trots att vi själva upplevde att det fanns en viss distinktion dem emellan. Det mindre antalet koder kom till att underlätta för oss senare under studiens analysdel. De koder vi till sist bestämde oss för att använda oss av, var följande: *kärlek, glädje, närhet, trygghet, omsorg, andningshål, självhjälp, hoppfullhet, styrka, bekräftelse, samhörighet och att sätta sig själv främst*. Dessa tolv koder anser vi går att skilja åt och dessutom ger dessa koder verkligen uttryck för den meningsenhet som kodats med några av dessa.

6. Formulering av olika teman utifrån koderna (som baseras på självbiografierna i helhet)

För att lättare komma åt vår forskningsfråga bestämde vi oss för att i ett nästa steg dela in de tolv koderna i tre olika teman. Dessa teman kom till att underlätta för oss i vår analys- och resultatdel. För att hålla oss inom den salutogena teoretiska ram som vi bestämde oss för att vår studie skulle kretsa kring, läste vi in oss på teorin och bestämde oss därefter för att använda temana *meningsfullhet, begriplighet* och *hanterbarhet* då dessa tre teman kan anses vara det salutogena perspektivets begrepp Kasam's tre grundpelare. Dessa teman var även relativt enkla att föra in de tolv olika koderna i. Sådär fördelade vi koderna under respektive tema:

- Meningsfullhet: *kärlek, glädje, närhet, trygghet, omsorg*
- Begriplighet: *hoppfullhet*
- Hanterbarhet: *självhjälp, andningshål, sätta sig själv främst, bekräftelse, styrka, samhörighet*

Vid indelningen i teman använde vi oss av Antonovskys definition av de olika begreppen, där han menar att meningsfullhet utgör en motivations- eller emotionell komponent, där begriplighet utgör en kognitiv komponent, och där hanterbarhet står för det som kan kallas för copingstrategier. *Meningsfullhet* syftar till *i vilken utsträckning livet har en känslomässig innebörd* (Antonovskys 1991: s 41). Vidare handlar också meningsfullhet om att individen upplever livets utmaningar och krav som ”välkomna” och värda engagemang, istället för som bördor. *Hanterbarhet* inbegriper huruvida individen upplever att denne har resurser till förfogande, med hjälp av vilka man kan möta de krav som ställs i livet. Resurserna kan både

finnas hos individen själv eller hos personer i dennes omgivning. Om individen har en hög känsla av hanterbarhet, minskar risken för att känna sig som ett offer för livets omständigheter eller uppleva livet som orättvist (Antonovsky 1991). *Begriplighet*, slutligen, handlar om huruvida individen upplever den inre och yttre världen som förutsägbar, gripbar och ordnad. Begriplighet som begrepp handlar om en förmåga att kunna bedöma verkligheten och att tro på att saker och ting kommer utvecklas så bra som man rimligen kan förvänta sig (Antonovsky 1991). För att en människa ska uppleva sitt liv som meningsfullt, hanterbart och begripligt, och därmed kunna uppleva *känsla av sammanhang* (Kasam), menar Antonovsky att det krävs att människan upplever att samtliga tre komponenter finns med i deras livssituation. Ju mer individen upplever att denne tillhandahåller dessa resurser inom de tre grundpelarna, desto större känsla av sammanhang kan upplevas (Antonovsky 1991).

7. Med utgångspunkt i kodschemat påbörjades analysen och resultat utifrån denna utvanns
8. Med hjälp av resultatet vi fått fram genom innehållsanalysen kunde vi slutligen besvara studiens frågeställningar

Elo och Kyngäs (2008: s 113) skriver följande om innehållsanalysens utmaningar:

En utmaning som innehållsanalysen medför är det faktum att det är en mycket flexibel metod; det finns inget enkelt och korrekt tillvägagångssätt. Forskaren själv måste bedöma vilka variabler som är mest lämpliga utifrån deras specifika problemformulering och frågeställningar och detta är det som gör analysprocessen mest utmanande och intressant [vår översättning].

I vår undersökning har metodens flexibilitet både varit en fördel och nackdel. Fördelaktigt har vi kunnat modifiera den först uttänka metoden under undersökningens gång när vi stött på delar i ursprungsmetoden som inte varit samstämmiga med just vår undersökning. Utan den flexibilitet som metoden faktiskt tillåter, hade vi aldrig kunnat genomföra denna studie utan att radikalt behöva ändra på studiens syfte och frågeställningar. Fejes & Thornberg (2009: s 32) uttrycker det som vi anser är metodens största fördel, lysande:

(...) eftersom varje kvalitativ studie är unik så kommer även det analytiska arbetssättet att vara unikt.

Med hjälp av metodens stora utrymme för flexibilitet vid forskning har vi även kunnat undersöka och analysera andra aspekter i böckerna än vad vårt ursprungliga syfte tillät. Under läsningen fann vi två teman som ofta återkom i författarnas berättelser, nämligen känslomässig ambivalens gentemot sin förälder/föräldrar och författarnas psykosociala förmåga, s.k. resiliens. Ambivalensen och resiliensen kommer att presenteras som varsitt tema under resultat- och analysdelen.

Den kvalitativa innehållsanalysen har hjälpt oss att göra många viktiga fynd i de självbiografier vi valt att läsa. Vid flera tillfällen har vi blivit tvungna att omformulera de övergripande teman och koder vi delat in materialet i, för att de bättre skulle överrensstämma med de upptäckter som gjorts i vår studie.

2.4 Metodens begränsningar och förtjänster

En begränsning inom kvalitativ forskningsansats gäller den subjektiva aspekten som handlar om att forskarens uppfattning och värderingar styr processen. En forskningsfråga bygger ofta på en nyfikenhet som hänger samman med forskarens rådande syn på världen (Blom mfl, 2006). Korrespondensen mellan data, observationer och tolkningar kan ses som ett trovärdighetsproblem hos livsberättelseforskning. Det kan finnas en skillnad mellan det levda livet och det berättade livet, det vill säga en distinktion mellan det liv som författaren verkligen levt, och mellan det liv som författaren tillskriver sig själv. Annorlunda uttryckt: "Stories happen to people who know how to tell them" som William James ska ha formulerat det (Ahrne & Svensson 2011: s 68-69). Det är en aspekt av livsberättelseforskning som vi inte kan påverka. Det enda vi har kunnat göra är att ha haft ett kritiskt förhållningssätt till materialet och samtidigt hela tiden varit medvetna om det faktum att det kan finnas en skillnad mellan det levda livet och det berättade livet.

När man genomför en kvalitativ innehållsanalys är det en stor risk att man som forskare otillbörligt påverkar situationen och kan snedvrیدا datan, något som kan riskera studiens giltighet. För att undvika detta ska man så långt det är möjligt samla in data under naturliga omständigheter (Krippendorff 2004). I vår studie har vi bemött detta genom att fokusera på det manifesta innehållet och citera den text vi använt från självbiografierna. Graneheim och Lundman (2012) menar dock att det även finns en risk med att använda sig av det manifesta innehållet. Att arbeta alltför textnära under analysprocessen medför en risk för att helheten

går förlorad på grund av en alltför detaljerad kodning. De menar att en viss grad av abstraktion och tolkning behövs för att resultatet ska bli begripligt och meningsfullt. Under bearbetningsprocessen insåg vi att vi behövde tolka vår empiri för att få fram ett meningsfullt arbetsunderlag. Vi identifierade meningsenheter utifrån det manifesta innehållet och vi citerade texten. Vid kodningen av meningsenheterna behövde vi dock, till en viss grad, lägga in vår egen tolkning.

Något som också bör tilläggas är att allting är kontextuellt bestämt. Fakta tillkommer och brukas i samhällets kulturer; värderingar, strukturer och relationer (Blom mfl 2007). Kontexten är en viktig aspekt i livsberättelseforskning. Som forskare måste man vara medveten om kontextens betydelse och påverkan under hela processen. I vår studie har vi varit tvungna att ta hänsyn till kontexten i flera avseenden. Den kontext i vilken våra valda självbiografier skrevs i och den kontext i vilken vi läser och analyserar dem i, har vi varit medvetna om och vi har förhållit oss till det under alla steg i forskningsprocessen.

En av de främsta fördelarna med text-/innehållsanalys som kvalitativ forskningsmetod är det faktum att det finns en redan nedskrivna berättelse, vilken inte kan ändras eller modifieras till sitt innehåll (Ahrne & Svensson 2011). Tillgängligheten till materialet är också en fördel med litteraturstudien. De skriftliga källorna går relativt enkelt att hitta både på bibliotek, i databaser och på internet. Även flexibiliteten hos metoden betraktas som en stor fördel. Den gör det inte bara möjligt för forskaren att betrakta de sätt på vilka meningar skapas, utan möjliggör även hur nya meningar utvecklas och tillämpas (Bryman 2001).

Den forskare som använder sig av kvantitativ metod har ofta färdigupprättade analysplaner att använda sig av, medan den kvalitativa forskaren i betydligt större utsträckning måste utveckla egna analysverktyg och strategier, vilket möjliggör en bredare syn på forskningsområdet (Ahrne & Svensson, 2011). Detta ger en stor möjlighet att finna nya resultat, vilket vi anser är av stor betydelse för syftet med vår typ av studie.

Ytterligare en fördel med kvalitativ innehållsanalys är att metoden kan anpassas till olika syften, till data av varierande kvalitet och till forskarens erfarenhet och kunskap (Graneheim & Lundman 2012). Innehållsanalysen kan också hantera och analysera stora kvantiteter av data (Krippendorff 2004).

En fördel med metoden är att den är en innehållskänslig metod och en annan är dess flexibilitet när det gäller undersökningsdesign. Kvalitativ innehållsanalys är mycket mer än en teknik som resulterar i en enkel beskrivning av data. Den är förenad med mening, innebörd, konsekvenser och kontext (Elo & Kyngäs 2008).

2.5 Metodens tillförlitlighet

Metodens tillförlitlighet har att göra med begreppen validitet och reliabilitet. Validitet innebär att undersökningen verkligen mäter det som den avser att mäta medan reliabilitet handlar om att man ska uppnå samma resultat genom samma mätningar vid olika tillfällen (May 2001). Den studie som vi har genomfört uppnår validitet. Studien mäter det som den avser att mäta. Vår studie uppfyller däremot inte reliabilitet fullt ut. Det är mycket svårt att uppnå reliabilitet i en studie med den metod, det tillvägagångssätt och den empiri som vår studie har. Detta eftersom varje läsare tolkar och uppfattar skrifter olika. Den förståelse man som läsare får för den typ av litteratur som vi har analyserat, präglas och påverkas av hur ens egen uppväxt och barndom varit, vilket syn man har på andra människor, syn på livet och dess mening, och inte minst – dagsformen och dagshumöret. Detta är bara några få av alla de faktorer som påverkar den förståelse vi får av något vi läser. Svårigheten att uppnå reliabilitetskravet är inte enbart kopplat till innehållsanalysen i sig, utan är en svårighet som även kännetecknar kvalitativ metod i stort.

Forskningens trovärdighet kan även hänga samman med möjligheten att generalisera; vilket innebär att säga något om en större population eller en annan miljö än just den som studerats. Denna bristande generaliserbarhet är en ständig kritik som förs mot kvalitativa metoder överlag (Ahrne & Svensson 2011). I vår studie har vi undersökt tre självbiografier inom området maskrosbarn vilket gör det svårt att generalisera de resultat och de slutsatser som vi presenterar till en större population. Vår studie är begränsad till de tre självbiografierna vi har läst, bearbetat och analyserat. Böckerna är författarnas sanning, ingen annans sanning. Det författarna beskriver är högst subjektivt; det är deras minnen, tankar, känslor och erfarenheter som skildrats. Detta gör det besvärligt att generalisera resultatet i en större kontext.

Vid analys av kvalitativt material är det också viktigt att ha det så kallade *representationsproblemet* i åtanke; det vill säga omöjligheten i att visa allt och därmed

representera materialet i dess helhet (Ahrne & Svensson 2011: s 194). Det har varit en omöjlighet för oss att redovisa allt i böckerna. Vi har valt ut det som vi tycker är viktigt och relevant utifrån vårt syfte, och därmed har vi uteslutit delar av beskrivningar. Vi vill också framhäva att vårt empiriska material har präglats av våra värderingar och de urval som vi har gjort.

Det faktum att vi båda två har läst böckerna och kodat dem tillsammans ökar dock studiens trovärdighet. Fyra ögon ser mer än två och den ena av oss har kunnat upptäcka sådant som den andra inte har lagt märke till. Genom att vi har gjort läsningen och kodningen av materialet tillsammans har vi också haft möjlighet att föra en dialog med varandra, vilket har bidragit till att vi har kodat på samma sätt och vi har kunnat diskutera med varandra när vi har varit osäkra.

2.6 Etiska överväganden

Enligt Andersson och Swärd (2008) är etisk reflektion en oundviklig del av planeringen och genomförandet av ett forskningsprojekt. Etiska överväganden görs inför och under genomförandet av en vetenskaplig studie. Det förutsätter såväl förmågan att reflektera över vilka värderingar som de egna tankarna, orden och handlingarna ger uttryck för, som förmågan att tillämpa etiska principer i situationer som inte alltid kan förutses (Kjellström 2012). Vi har funderat en del över den etiska aspekten under hela forskningsprocessen. Vid vårt val av metod blev den etiska aspekten aktuell och spelade stor betydelse. Vi har också reflekterat mycket över vår egen påverkan och dess betydelse i studien.

Precis som Andersson och Swärd (2008) säger så är det viktigt att som forskare vara medveten om att det är man själv som har makten att benämna och kategorisera. Att använda en viss typ av begrepp på en grupp, kategori eller ett fenomen är ett beslut som man måste förhålla sig till som forskare. Vi har valt att utgå ifrån det *manifesta innehållet* (det vill säga det som författarna verkligen skriver i ord) och i vår studie för att hantera denna aspekt. Genom att göra det så minimeras tolkningen av texten och författarnas berättelser återges på ett så korrekt som möjligt. För att värna om författarnas integritet och subjektiva upplevelse, har vi också valt att citera allt material som vi har använt ur deras böcker.

Utgivna böcker betraktas som offentligt material. I vår studie har vi därför utgått ifrån att

författaren i samband med utgivningen av boken varit väl medveten om att det blir offentligt material. Genom att vi har gjort en litteraturstudie som baseras på självbiografier behöver vi inte beakta de etiska aspekterna som Vetenskapsrådet redogör för i *Forskningsetiska principer inom humanistiskvetenskaplig forskning*, som vi skulle stött på vid användning av andra kvalitativa metoder. Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor är inte aktuell då vår undersökning inte omfattas av lagens tillämpningsområde enligt 3-4§§.

Kjellström (2012) skriver om etisk motivering av en studie. Varje val av ämne har etiska följder och det har även alla de potentiella forskningsfrågor som man väljer att inte studera. För att en studie ska kunna kallas etisk måste följande aspekter beaktas:

- 1) den handlar om väsentliga frågor
- 2) den håller god vetenskaplig kvalitet, samt att
- 3) den genomförs på ett etiskt sätt.

3. Tidigare forskning

I vår sökning efter tidigare forskning har vi påträffat en hel del forskning inom området maskrosbarn, såväl nationell som internationell. Maskrosbarn är ett vitt begrepp som innefattar flera olika aspekter och flera olika problemområden, t.ex. resiliens, skydds- och riskfaktorer, bristande föräldraförmåga och missbruk. Vi har sökt tidigare forskning via databaserna Lovisa och LUB- search.

Boken *Mot alla odds* (1996) bygger på 20 djupintervjuer gjorda med barn som har vuxit upp med narkotikamissbrukande föräldrar. Boken skildrar barnens tankar och erfarenheter kring vilka strategier dem använt sig av för att klara av de svårigheter de utsatts för. Författaren menar att en missbrukande förälder leder till brister i den grundläggande tryggheten, något som är av stor vikt för barnets utveckling (Claezon 1996).

Claezon sammanfattar faktorerna som gör att barnen klarar sig bra trots svåra uppväxtförhållanden i tre huvudsakliga kategorier: individuell förmåga och egenskaper, föräldrarnas/föräldragestaltarnas förmåga att ge barnet en grundläggande trygghet i stressituationer och omgivningen, dvs. det externa stödsystemen (Claezon 1996).

Solveig Cronström har i sin bok *Dansa med träben* (2003) intervjuat tretton individer som är så kallade maskrosbarn. I boken beskrivs dessa individer utifrån deras egna livsberättelser om hur de har klarat av sin svåra uppväxt. Solveig Cronström är en känd nationell forskare inom området. De maskrosbarn som deltog i Cronströms undersökning hade som barn en svår uppväxt. De har vuxit upp i familjer med föräldrar som hade missbruksproblematik och/eller psykisk sjukdom och som därav brustit i sin föräldraroll under längre skeden. Vid studiens genomförande var de vuxna och kunde ta hand om sig själva samt eventuella barn och arbete. De hade förmågan att skapa och behålla nära relationer med båda könen (Cronström 2003).

Cronström (2003) redogör för faktorer som återkommit i livsberättelserna och som har haft en avgörande betydelse för dessa maskrosbarn under barndomen:

- *Kreativiteten*; det handlade om att kunna hitta lösningar på problem som dök upp i miljön. Det handlade även om att få fantisera fritt om andra dimensioner, som flykt från sin egen verklighet, att ha en egen hobby såsom att skriva texter, vandra i skogen, idrotta etc. Denna kreativitet frambringade en känsla av att vara bra på något hos barnen.

- *Tron på sig själv*; att känna sig behövd i och med de insatser som de gjorde för familjen var en viktig faktor för dessa maskrosbarn.

- *Skolan*; strukturen i skolan gjorde att barnen klarade av att skapa egna rutiner på fritiden som t.ex., att läsa läxor.

Emmy Werner och Ruth Smith är två uppmärksammade internationella forskare inom området maskrosbarn. De har skrivit boken *Att växa mot alla odds från födseln till vuxenliv* (1995). I boken presenteras resultaten från en omfattande forskningsstudie där de har följt sjuttio två barn från två års ålder till fyrtio två års ålder på en ö i delstaten Hawaii. Forskarnas idé med studien var att studera samspelet mellan barns uppväxt och miljörisken under barndomen, ungdomsåren och vuxen ålder. Fokus låg på att beskriva vad som karakteriserade de riskbarn som klarade sig bra mot alla odds. Dessa barn växte upp med en hög risk att utveckla social missanpassning och svår psykisk ohälsa. Vart tredje barn som deltog i undersökningen föddes med oddsens emot sig när det gällde sund utveckling, de betraktades alltså som riskbarn. Dessa barn hade berörts av fyra eller fler så kallade riskfaktorer innan två års ålder. En tredjedel (72 barn) av riskbarnen utvecklades till duktiga, välfungerande och glada personer som 18-åringar. Resten av riskgruppen hade perioder med många påvisade störningar, t.ex. beteendeproblem.

Forskarna poängterade särskilt tre förhållanden som skilde de resilienta barnen från de andra riskbarnen. De motståndskraftiga barnen hade *normal intelligens*, de var charmerande och tilldrog sig positiva reaktioner från föräldrar, syskon och andra. De hade alltså egenskaper som gjorde dem till aktiva och godmodiga barn. Dessutom skapade de *känslomässiga band* till föräldrar, mor- och farföräldrar och syskon. De hade även tillgång till en *yttre stödapparat*, bland annat skolan och ungdomsgrupper, som belönade kompetens och erbjöd samarbete.

Tillgångarna var med andra ord belägna både hos dem själva, i deras familjer och utanför familjen (Werner & Smith 1995). Den största skillnaden mellan de motståndskraftiga barnen och högriskbarnen kunde urskiljas i tonårsperioden. De motståndskraftiga barnen bar på en starkare självkänsla och de hade tidigt i livet fått med sig initiativkraft, självständighet och företagsamhet. Studien visar att de motståndskraftiga barnens självtillit och kompetens hade en stor betydelse i alla faser i livet, särskilt i övergången till vuxenlivet (Werner & Smith 1995).

Ahlgren och Scheffer har genomfört en studie kring maskrosbarn. I deras examensuppsats har de gjort en studie av copingstrategier hos vuxna som övervunnit svåra uppväxtförhållanden. Syftet med deras studie var att undersöka huruvida det finns copingstrategier eller inte hos de så kallade maskrosbarnen. Studien gjordes via intervjuer och med en så kallad *perceptgenetisk teknik* (en metod som används för att återskapa omedvetna, mentala processer som ligger bakom sinnesintryck) och resultatet av studien påvisade att följande likheter i barnens berättelser kunde urskiljas och betraktas som riskfaktorer (Ahlgren & Scheffer 1998):

- De hade blivit försummade som små av sina föräldrar pga. psykisk ohälsa
- De hade varit utsatta för övergrepp
- Svår äktenskaplig slitning hade funnits mellan föräldrarna
- Dålig ekonomi i familjen
- Någon av föräldrarna hade varit alkoholist.

Trots dessa riskfaktorer som barnen blivit utsatta för, hade samtliga intervjupersoner lyckats att övervinna svårigheterna och skapa sig en meningsfull tillvaro med meningsfulla relationer till andra och klarat av arbete och/eller studier (Ahlgren & Scheffer 1998).

I undersökningen framgår det att intervjupersonerna har haft flera stycken skyddsfaktorer under sin uppväxt. Ahlgren och Scheffer (1998) sammanfattar de avgörande skyddsfaktorerna i följande grupper:

- Tillgång till vuxna stödjande personer
- Personlig läggning som hjälpt dem väcka positiva reaktioner hos närmsta vårdgivare
- Ha förmågan att ta initiativ till och upprätthålla kontakter med andra i sitt sociala nätverk.

Som man kan se i vår redogörelse över tidigare forskning finns det vissa variationer i forskningen, framförallt när det gäller risk- och skyddsfaktorer. Men de är alla överens om att individens inre förmåga, s.k. resiliens, är en skyddsfaktor, likaså tillgång till andra betydelsefulla vuxna. All forskning är överens om att missbruk och psykisk sjukdom hos föräldrar är en riskfaktor för alla barn.

4. Teori

Undersökningen som gjorts har präglats av ett *salutogent synsätt*. Salutogenes bör i detta sammanhang inte ses som en enskild teori, utan som en teoretisk ram inom vilken flera olika teoretiska angreppssätt kommit till uttryck. Med salutogenes som teoretisk ram har vi kunnat fokusera på det i författarnas berättelse som gett uttryck för det som på något sätt hjälpt dem framåt i sina liv och som de lyft fram som betydelsefulla och avgörande för deras fortsatta överlevnad i det kaos de befunnit sig i under barndomen.

4.1 Salutogenes

Salutogenes direktöversatt till svenska betyder *hälsans ursprung*; förhållanden och processer som främjar hälsa. Antonovsky formulerade det salutogena synsättet genom att ställa sig följande fråga:

Varför hamnar människor i den positiva polen i dimensionen
hälsa-ohälsa, eller vad får dem att röra sig mot denna pol,
var de än befinner sig vid ett visst tillfälle? (Antonovsky 1991: s 12)

Salutogen teoribildning myntades av den israeliska professorn Aaron Antonovsky. Han såg

på stress och stressorer med nya ögon:

Den mänskliga tillvaron är i sig full av stressorer. Många människor, om än långt ifrån de flesta, överlever och kan till och med klara sig bra trots en många gånger hög stressbelastning. Bortser man från de stressorer som har en direkt nedbrytande inverkan på organismen, går det inte att förutsäga vilka konsekvenser de får för människors hälsa. Det är detta mysterium som den salutogena inriktningen försöker lösa. (Antonovsky 1991: s 12)

Med utgångspunkt i Antonovskys sätt att resonera har vi dragit en parallell till den målgrupp vi i denna undersökning valt att studera; nämligen *maskrosbarn*. Likt definitionen av maskrosbarn, som vi redogjort för ovan (se avsnitt 1.6 Begreppsdefinition), finns det flera likheter i den salutogena inriktningen som det som ryms inom maskrosbarnens område och innebörd. Maskrosbarn handlar alltså om barn som klarar sig mot ”alla odds”, därför är det intressant att tillämpa salutogenes som teoretisk ram när man analyserar denna typ av barn, då denna hjälper oss att fokusera på vad som faktiskt bidragit till deras – i vuxen ålder – frånvaro av sjukdom, missbruk och deras faktiska goda, sociala etablering.

Salutogenes är motsats till *patogenes*. Först på 1980-talet började ett fåtal forskare intressera sig för det friska i människan, till skillnad ifrån vad som vanligen studerades: sjukdomar och dess uppkomst. Antonovsky var en av de mest ledande forskarna på området vad som de facto var ”friskt” hos människan. Bland annat gjorde Antonovsky en hälsoundersökning i Israel bland kvinnor som befann sig i menopausen och som hade levt i koncentrationsläger. När undersökningen var genomförd fokuserade Antonovsky på de 29% av kvinnorna som ansåg sig ha en god hälsa, och ställde sig frågan hur det kunde komma sig att den procentandelen kunde vara på hög som 29% då dessa kvinnor även levt i koncentrationsläger med all skräck och fasa som detta inneburit för dem (Antonovsky 1991). Hans sätt att angripa siffrorna från undersökningens resultat benämnde han som en typ av *salutogent paradigm*; vilket förklarar just varför så många överlever och förblir friska trots sjukdomar, problem och svårigheter (Gassne 2008). Antonovskys annorlunda - och positiva - synsätt kom till att få en stor och avgörande betydelse för den kommande människosynen inom vård- och omsorgssektorn och inom den sociala sektorn.

Stress och stressorer var centrala teman som Antonovsky fann påverkar människan och dennes hälsa. Dessa faktorer såg han inte som enbart skadliga, utan ansåg även att mycket tydde på att dessa även kunde främja hälsa. Han fann att individuella egenskaper kring sårbarhet och motståndsförmåga var helt avgörande för stressorerernas påverkan på individen: antingen belastas denne, eller så upplevs stressen som en utmaning (i positiv bemärkelse). Antonovsky menade alltså att det som är avgörande inte är stressorerernas laddning som vi stöter på, utan att det är sättet *hur* vi möter stressorn i sig som är avgörande (Gassne 2008).

Ett salutogent perspektiv kan sammanfattningsvis beskrivas som ett sätt att:

1. Förklara hälsa och vad som främjar hälsa
2. identifiera och förklara skyddande faktorer och processer som bidrar till en rörelse och riktning mot hälsa
3. Söka identifiera kompetenser som bidrar till att begränsa problem utveckling, hantera problem och svårigheter som begränsar skadeverkningar och främjar hälsa
4. Ställa frågor om vad det är som gör det möjligt att vi överlever trots alla problem, svårigheter och motgångar (Gassne 2008: s 14).

4.2 Kasam

Med ett *salutogent synsätt* som utgångspunkt har även Kasam varit centralt i denna studie. Gassne (2008) är en forskare inom området som hävdar att Kasam kan beskrivas som ett slags "psykologiskt immunförsvar". Kasam består av tre grundpelare (Antonovsky 1991, Gassne 2008):

- Begriplighet (kognitiv komponent); motståndsresurser som aktiveras när människan utsätts för stress eller stressorer, och som hjälper människan att hantera motgångar. När motståndsresurserna aktiveras, skapas en livserfarenhet som återkommande säger oss att livet är förutsägbart
- Hanterbarhet (copingstrategier): livserfarenheterna som skapas när motståndsresurserna hjälper oss att möta stressorer, främjar hanterbarhet. Förutom att göra livshändelser begripliga byggs en kapacitet upp för att hantera olika specifika situationer. Utöver individuella resurser finns även kompletterande resurser i vår omgivning som hjälper oss att hantera stimuli som vi utsätts för. Med en hög känsla av hanterbarhet upplever människan sig som aktörer för omständigheter, istället för offer för dessa (likt copingteori)

- Meningsfullhet (emotionella- och motivationskomponenter): när människan upplever att livet är värt att engagera sig i, upplever vi meningsfullhet. Det vill säga huruvida problem och krav som vi ställs inför ses som värda engagemang.

Dessa tre komponenter ansåg Antonovsky hade ett högt inbördes samband, och tillsammans bildar ovanstående komponenter individens upplevda känsla av sammanhang. De tre komponenterna *meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet* i Kasam- begreppet finns för övrigt även återfunna i fem andra, jämförbara modeller, skapade av forskarna Kobasa, Boyce, Moos, Werner och Reiss (se bl.a. Antonovsky 1991: s 73). Kasam kan enligt Antonovsky ses som ett mått på i vilken utsträckning en individ har kapacitet att möta livets förändringar med bibehållet välmående.

Den israeliska professorn hade en arbetshypotes som kom till att formuleras i termer av så kallade *generella motståndsresurser*. Han menade att när människan stöter på stressorer av olika slag, uppstår ett spänningstillstånd som denne på ett eller annat sätt måste hantera. Till människans förfogande finns då - utöver andra faktorer - viktiga generella motståndsresurser; vilka i hans bemärkelse inkluderade pengar, jag-styrka, kulturell stabilitet, socialt stöd och liknande (Antonovsky 1991). Motståndsresurserna bidrar till att göra den stress och de stressorer som människan under livets gång oundvikligen utsätts för, begripliga, hanterbara och meningsfulla. Ett slags förhållningssätt byggs till slut upp, som hjälper individen att hantera stressorer framgångsrikt. I sin tur sedan kan det därefter utvecklas en stark känsla av sammanhang: *Kasam*. En *känsla av sammanhang* kan sägas innebära:

(...) En global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomgripande och varaktig men dynamisk tillit till att ens inre och yttre värld är förutsägbar, och att det finns en hög sannolikhet för att saker och ting kommer att gå så bra som man rimligen kan förvänta sig. (Antonovsky 1991: s 13)

Antonovskys introducering av konceptet om *Kasam* var en förklaringsmodell som bidrog till att få svar på frågan om det han benämnde som "hälsans mysterium"; varför människor kan förbli friska trots sjukdom. Kasam är idag ett väletablerat begrepp inom såväl hälso- och sjukvården och inom socialt arbete, och kan kortfattat sägas vara ett mått på i vilken utsträckning individen har förmåga att hantera livets oundvikliga svårigheter (Gassne 2008).

Den enskilda individens känsla av sammanhang anses kunna mätas med hjälp av bland annat ett självskattningsformulär, Kasam-29, men detta utelämnas i denna studie då vi inte anser det som relevant i förhållande till undersökningens syfte.

Socialarbetare strävar ofta i sitt arbete mot att klienten/patienten ska ha ett högt Kasam-värde. Dock är ett högt Kasam-värde även förenat med en risk: en person som har en hög upplevelse av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet ges sällan utrymme åt några som helst förändringar (Antonovsky, 1991).

4.3 Resiliens

Det salutogena perspektivet har nära koppling till forskning på resiliensområdet, ur den synpunkt att man i ett salutogent perspektiv kan ifrågasätta vad som bidrar till att människor i liknande livssituationer som de som blir klienter åt samhällets sociala service och vårddistrikt, lyckas med att hantera de processer som för andra leder till utanförskap, sjukdom eller mental ohälsa (Gassne 2008). Resiliensforskning syftar till att bidra med kunskaper kring vad som bidrar till en individs motståndskraft, därför kan salutogenes och resiliens ses som två parallella områden.

Resiliens definieras som (Helmen Borge (2012: s. 18):

Processer som gör att utvecklingen når ett tillfredsställande resultat, trots att barnet har haft erfarenheter av situationer som innebär en relativt stor risk att utveckla problem eller avvikelser.

Begreppet resiliens kommer ursprungligen från engelskans ”resilience”. Resiliens betyder god psykosocial funktion hos barn trots upplevelse av risk. Det handlar om normal funktion under onormala förhållanden. Resiliens kopplar individuella egenskaper hos barn till egenskaper i miljön, det rör sig om ett komplext samspel mellan människor och riskfyllda omgivningar. Resiliens framträder både som engångsfenomen och som fortlöpande processer, något som belyses av begreppen återupprätta, upprätthålla och förbättra. Återupprätta betyder att man återvänder till sitt normala beteende när man har varit med om en akut och allvarlig risksituation. Barn som varje dag upplever allvarliga situationer på grund av svåra uppväxtförhållanden, kan trots det upprätthålla en tillfredsställande

psykologisk funktion. Förvånande nog kan även barn som lever med en ständig risk också förbättra sin situation. Dock utvecklar inte alla riskutsatta barn resiliens. Men ändå växer de flesta upp och blir bra samhällsmedborgare, men med stora individuella skillnader (Helmen Borge 2012).

Det är viktigt att poängtera att all stress och all risk inte är negativ. Tvärtom kan mötet med påfrestningar och utmaningar bidra till en positiv utveckling. De är också så att en lämplig mängd risk är en nödvändighet för att utveckla resiliens (Helmen Borge 2012).

Maskrosbarn är ett besläktat begrepp med resiliens. Maskrosbarn är barn som använder sig av sina speciella egenskaper i sin miljö. Det handlar inte om någon särskild ”maskrosegenskap” utan om en unik samverkan mellan barnets egenskaper och egenskaper i miljön. Det är samspelet mellan individuella skillnader och miljön som avgör om anpassningen blir framgångsrik eller inte. Även bemästring (eng. *coping*) är ett begrepp som ofta kommer upp i diskussioner kring resiliens. Det finns dock en viktig skillnad mellan begreppen och det är att bemästring baseras i högre grad på lärande än vad resiliens gör. Det är också så att man inte nödvändigtvis behöver vara utsatt för risk för att bemästra något. Resiliens är däremot helt knutet till risk (Helmen Borge 2012).

Det finns många olika typer av risk och risken kan även vara mer eller mindre allvarlig. Samma typ av risk har olika inverkan på olika barn. Det mest betydelsefulla är inte risken i sig, utan de processer och mekanismer som den startar. Det är alltså det enskilda barnets reaktion på risk som är det centrala, inte vilken risk det handlar om. Det är inte risken i sig som är ogynnsam utan de mekanismer som den startar. Resiliens måste alltid bedömas i förhållande till det kulturella sammanhang som risken uppträder i. Det finns tre typer av så kallad *psykosocial risk*: individuell, familjebaserad och samhällelig risk. Individuell risk har att göra med faktorer och egenskaper hos individen, t.ex. biologiska medfödda problem, utveckling av allvarliga anpassningsproblem och ett besvärligt temperament. Familjebaserad risk är förbunden med de vuxna och deras föräldraroller. Samhällelig risk kan vara fattigdom, att växa upp i en storstad och katastrofer, såväl människo- som naturvållade (Helmen Borge 2012).

5. Resultat och analys

Resultat- och analysdelen kommer att presenteras utifrån den indelning i teman som vi har gjort. Vi har valt att strukturera det empiriska materialet i teman utifrån Kasams grundpelare: *meningsfullhet, hanterbarhet, och begriplighet*. Vi kommer också att presentera temat *resiliens* som handlar om författarnas inre förmåga och dess betydelse under deras svåra uppväxt. Under läsningen av självbiografierna fann vi ett tema som var ständigt återkommande i författarnas berättelser om deras barndom, nämligen att de uttryckte en känslomässig ambivalens gentemot sin förälder/sina föräldrar. Vi tyckte att det var ett mycket intressant inslag i berättelserna som väckte många funderingar hos oss. Det faktum att författarna känner ambivalens gentemot sin förälder/sina föräldrar nyanserar och problematiserar relationen mellan barn och föräldrar och visar att allt inte behöver vara svart eller vitt. Med utgångspunkt i detta resonemang har vi valt att presentera ett avsnitt, *ambivalens*, som handlar om just författarnas uttryckta ambivalens gentemot sin förälder/sina föräldrar.

5.1 Känsla av sammanhang

Detta avsnitt är indelat i Kasam- begreppets underkategorier; *meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet*. Temat *meningsfullhet* har vi delat in koderna *glädje, trygghet, kärlek, omsorg och närhet*. Detta eftersom vi anser att dessa koder återspeglar beståndsdelar som ger livet en känslomässig innebörd. Temat *hanterbarhet* har vi delat in koderna *andningshål, sätta sig själv främst, självhjälp, bekräftelse, styrka och samhörighet*. Detta eftersom vi anser att meningsenheterna uttrycker en känsla av att författarna har resurser för att klara av livet och alla de krav som hör därtill, och att dessa resurser både finns hos individen själv och i dennes omgivning. Under temat *begriplighet* placerade vi koden *hoppfullhet*, då vi menar att hoppfullhet handlar om författarnas förmåga att bedöma verkligheten och deras förväntningar på framtiden.

5.1.1 Meningsfullhet

Meningsfullhet var det temat som var mest återkommande i författarnas berättelser. Meningsfullhet inbegriper flera olika känslor, men det gemensamma är att författarna uttrycker dessa känslor som betydelsefulla i sina beskrivningar. Nedan följer ett utdrag av de meningsenheter som uttrycker meningsfullhet på olika sätt.

En annan räddande ängel som fanns i mitt liv då jag var ett litet barn var tant Anna (---) Under många år går vi sedan i söndagsskolan (---) Det blir många lyckliga stunder när tant Anna finns i våra liv. (Pipping 2004: s. 133-134)

Nu fanns Amin och hon kunde ta emot alla mina tankar och känslor. Jag hade hittat en ny livboj. (Eriksson, 2009: s.134)

Gunvor tvättade mitt hår och såg till att jag fick nya fina kläder (---) Hon såg mig och jag kände hennes kärlek genom att hon vågade ta i mig och vågade visa att hon tyckte om mig. (Pipping 2004: s.165-166)

Bara att få sitta inne hos skolsköterskan gav mig lite lugn och ro och så pysslade hon om mig lite. Det behövde jag. (Gustafsson 2006: s. 122)

Författarnas beskrivningar av meningsfullhet uttrycker en stark värme, ömhet och kärlek gentemot de personer som de beskriver som värdefulla. Bland annat använder författarna starka känsloladdade ord som exempelvis *älska*. De framhäver de meningsfulla personerna som avgörande för deras överlevnad, och dyrkar dessa ofta och mycket. Retoriska knep så som upprepningar, metaforer och bildspråk används flitigt av författarna för att förstärka den bild de vill förmedla. Tydligt är också att författarna genomgripande ger uttryck för tacksamhet för dessa personer. Beskrivningarna utgår ofta ifrån ömsesidiga känslor och det beskrivs en djup förståelse hos de personer som författarna anknyter till.

Andra sätt författarna använder i sitt sätt att förmedla sina känslor, är att de skriver att de sätter egna behov åt sidan för att istället kunna suga åt sig så mycket som möjligt av det som är meningsfullt. När författarna beskriver vad som är meningsfullt, uttrycker de ofta detta i termer av omtanke, de beskriver hur viktigt det är för dem att andra visar att de bryr sig. En livsviktig lyhördhet framhålls även i författarnas beskrivningar. Sättet på vilket nära personer i omgivningen stöttar författarna beskrivs även ingående. De överraskande och glädjefyllda reaktionerna över utomfamiljära personers närhet och omtanke till författarna läggs det även stor vikt vid. Vanligt förekommande är även att författarna med inlevelse uttrycker en känsla av ett önskat läge - som en önskan av hur de skulle vilja ha det. Slutligen lyfter författarna fram de starkaste dragen hos de viktiga personerna i deras omgivning vilket gör beskrivningarna otroligt levande.

5.1.1.2 Meningsfullhet som skyddsfaktor

I vårt empiriska material beskriver författarna återkommande hur mycket de innerst inne älskar sina föräldrar, trots att det finns mycket som talar för motsatsen; det vill säga föräldrarnas otillräcklighet som just föräldrar. I majoriteten av innehållet beskriver författarna också vikten av att andra, betydelsefulla personerna i deras omgivning, såsom vänner, grannar, ”snälla tanter”, lärare och dylikt visar kärlek och ger dem trygghet. De grundläggande känslomässiga behoven tillgodoses av just dessa personer, och därför blir detta avgörande beståndsdelar i barnens liv då föräldrarna inte förmår tillgodose barnets behov. Det de inte får i familjen *måste* de helt enkelt få utifrån, därför uppskattar de dessa personer så mycket, och beskriver dem på så kärleksfulla sätt som möjligen går. Författarna har, precis som vilka andra människor som helst, en stark önskan av att känna sig värdefulla – och detta framhävs genom att med stor inlevelse beskriva de ömsesidiga känslor som de upplever sig ha med nära utomstående.

Meningsfullhet kan anses vara en allmän känsla av ändamålsenlighet. Personer med ett högt engagemang (annorlunda uttryckt; personer med en hög känsla av *meningsfullhet*) tenderar att engagera sig i vad de än gör, snarare än att förhålla sig på ett alienerat, slentrianmässigt sätt (Antonovsky 1991). Detta kan anses vara en förmåga som många gånger kan skydda individen från att må dåligt och känna sig misslyckad och otillräcklig som människa.

Vänskap (om än knapphändig sådan) och betydelsefulla andra vuxna har bidragit till att författarna har kunnat uppleva livet som värt att engagera sig i. Genom vänskap har författarna kunnat känna samhörighet och sammanhang i sina liv, medan de betydelsefulla andra vuxna personerna ofta varit dem som huvudsakligen bidragit med att tillgodose barnens fysiska och emotionella behov genom ömhet, kärlek och omsorg. Utmärkande i berättelserna har varit att författarna beskrivit upplevelsen av meningsfullhet som den beståndsdel som främst har hjälpt dem att hitta motivation i livet när de stött på motgångar, svårigheter och olika typer av krav. De uttrycker att de komponenter som givit mening i deras liv, i princip har gjort det möjligt för de att överleva trots alla jobbiga stunder behövt uppleva.

Antonovsky (1991) menar att bland annat socialt stöd utgör en så kallad generell motståndskraft, och att denne kan ses som en av de mest avgörande beståndsdelarna för människans överlevnad. Kärlek, glädje, trygghet, närhet och omsorg som känslotillstånd har

alla visat sig fungera som både motståndsresurser och som faktorer som främjat författarnas återhämtningsförmåga vid stor exponering av stress och andra svårigheter.

Det är bevisat att stödjande familjer och vänskapsrelationer innebär ett skydd. Det ger riskbarnen en möjlighet att dela sina bekymmer med någon och de visas uppskattning.

Särskilt viktiga är bra kamrater, de kan hjälpa till att bearbeta det onda och svåra.

Tillsammans med sina vänner är man aktiv och gör saker ihop genom fritidsaktiviteter. Det kan bidra till att de utsatta barnen får avstånd ifrån onda minnen och platser, och snarare upplever fritiden och skolan med en glädje och ser det som en utmaning (Helmen Borge 2012). I berättelserna uttrycker författarna en stor tacksamhet och glädje för sina vänner. Beskrivningar av vänner och deras betydelse är ett återkommande inslag i böckerna.

Vännerna ger författarna en möjlighet att fly från den tuffa verkligheten för en stund och göra roliga aktiviteter och känna glädje, kärlek och bekräftelse. Författarna beskriver vännerna som personer som de kan lätta sina hjärtan inför och som alltid står kvar vid deras sida oavsett vad.

Meningsfullhet som begrepp hänvisar vidare till vikten av att vara delaktig, men bör även betraktas som en motivationskomponent. Meningsfullhet i stort inbegriper områden i livet som är viktiga för människan att vara engagerad i, och har därmed en stor betydelse för dem i känslomässig mening (Antonovsky 1991). Den motiverande komponenten meningsfullhet förefaller vidare vara den viktigaste, enligt Antonovsky. Utan denna kan varken hög begriplighet eller hög hanterbarhet bli särskilt långvarig, menar han. Individer som är engagerade har alltid möjlighet att vinna förståelse och finna resurser (Antonovsky 1991). I böckerna kan vi läsa om hur alla tre författare hade en aktivitet som de engagerade sig i under barndomen och som de beskriver som betydelsefulla, t.ex. kyrkan, ungdomsgrupper, teater. Författarna framställer dessa aktiviteter som en chans att för en stund fly från de tuffa hemförhållandena under vilka de lever. Det ger dem också mycket glädje och energi som, enligt de själva, gör att de orkar med sina tuffa liv. Aktiviteterna som de engagerar sig i skildras också som betydelsefulla av den anledningen att dem ger författarna bekräftelse. De blir sedda, får uppmärksamhet och de får höra att de är bra och älskade precis som de är.

I många fall går det, som flertalet forskningsstudier bekräftar (se bl a. Gassne 2008, Antonovsky 1991, Helmen Borge 2012), bra även för de barn som har vuxit upp under svåra

förhållanden. Det har visat sig att en faktor som ofta är starkt bidragande till detta, är att åtminstone *en* förälder har förmåga att sätta gränser, att förklara saker som barnet tycker är svåra, och - inte minst - att skydda barnet och se till att det inte råkar illa ut (Helmen Borge 2012). Detta är inget som går att identifiera i författarnas berättelser. Två av författarna har haft tillgång till två föräldrar i barndomen, men endast under vissa kortare och ostabila perioder. En av författarna har bara haft tillgång till en förälder under hela sin barndom och den andra två har tillbringat större delen av sin barndom med en förälder. Föräldrar som av olika anledningar har brustit i förmågan att ta hand om barnen. Vad vi däremot kan se i böckerna är att avsaknaden av tillräckligt bra föräldrar har kompletterats på andra håll genom t.ex. skolkurator, aktivitet och ”snälla tanter”.

5.1.2 Hanterbarhet

Temat hanterbarhet och de inbegripna koderna var ett vanligt förekommande tema i de tre självbiografierna som utgör vårt empiriska material. Liksom meningsfullhet, inbegriper hanterbarhet flera olika känslomässiga aspekter. Det gemensamma för dessa känslor är att författarna beskriver dem som resurser för att hantera de svåra uppväxtförhållandena. Nedan följer ett utdrag av de meningsenheter som uttrycker hanterbarhet på olika sätt.

Om alla på gården var ute och spelade brännboll eller lekte ”jage” fick jag vara med, även om suckarna fanns där. (---) Det var skönt att det fanns något av en fristad. (Pipping 2004: s 85)

Det hände egentligen ingenting, men bara det att någon visade intresse för mig på ett nytt sätt gjorde att jag växte. Någoting klickade i mig. (Gustafsson 2006: s 175)

Mamma och jag låg och viskade tills hon somnade. Jag låg klarvaken med hennes hand i min. Jag fylldes av övertygelse, fick kraft att kämpa vidare. (Eriksson 2009: s 124)

Mina sommarföräldrar var också räddande änglar. Somrarna hos dem i Småland gjorde att jag överlevde (...) I deras stora, varma familj fick jag styrka att orka leva resten av året. (Pipping 2004: s 129)

Till skillnad från hur författarna beskriver meningsfullhet, använder de inte lika starka känsloladdade ord i beskrivningarna av hanterbarhet. De använder heller inga metaforer eller liknande.

Genomgripande i författarnas beskrivningar under temat *hanterbarhet*, är den medvetenhet som de tydligt uttrycker i berättelserna, och som tyder på en god insikt i den livssituation som de befinner sig i. Något författarna även ger uttryck för, är de resurser som finns runt omkring dem. Dessa resurser beskriver de som särskilt betydelsefulla då dessa i många fall bidrar med energi som författarna länge kan leva på. Dessa resurser beskrivs med hjälp av ord som bland annat *kämpa* och *kraft*. Särskilt beskriver författarna de så kallade ”andningshålerna” som ytterst viktiga för deras ork att kämpa vidare trots motgångar i livet. De skriver med en stor övertygelse om hur bra cigaretter och alkohol är för dem, vilket lugn som infinner sig i dem när de brukar dessa medel. Särskilt utmärkande är att de beskriver tillflyktsorterna som något helt avgörande för deras hantering av det svåra.

Författarnas utsagor präglas vidare av optimism, då det finns en märkbar tendens till förmåga att kunna se allt från den ljusa sidan, och en förmåga att kunna vända negativa händelser till något positivt. I berättelserna beskriver även författarna hur viktigt det är att värna om sig själv och sitt eget mående. Detta uttrycks genom att de beskriver vikten av att se sig själva som huvudpersoner i deras liv. Beskrivningarna är jag-centrerade och författarna utgår tydligt från sitt eget mående i det dem beskriver.

Vi har uppmärksammat att författarna generellt sett skriver med en stor övertygelse och verkar väldigt säkra på sin sak. De kan övertyga läsaren att faktorer som vanligtvis betraktas som negativa, istället kan vara betydelsefulla och bra för individen i fråga, till exempel cigaretter.

5.1.2.1 Hanterbarhet som skyddsfaktor

Genom att stärka barns kognitiva-, sociala- och beteendemässiga karaktärsdrag, påstås det att man gör man dem mindre sårbara för en rad problem. Att lyckas med något, få beröm och uppmuntran genom social kontakt och aktivitet, är faktorer som kan sägas främja en god och sund utveckling hos barnet. Barn som befinner sig i riskgruppen av olika anledningar, har ett utgångsläge i vilket de är mer sårbara för kritik och avvisanden från vuxna i betydligt större utsträckning än barn som inte befinner sig i riskgruppen, och ofta saknar de även uppmuntran hemifrån. Av den anledningen finner Helmen Borge (2012) det särskilt viktigt att just dessa barn får särskilt mycket beröm och uppmuntran ifrån andra vuxna. Helmen Borges resonemang stämmer in bra på författarnas berättelser. Författarna beskriver i sina berättelser en hemmiljö med ständiga avvisanden och brist på beröm. Men de skildrar också

de så väldigt viktiga situationerna när de får uppmärksamhet, uppmuntran, bekräftelse och beröm från andra håll.

Hanterbarhet definierar i vilken grad individen upplever att det står resurser till ens förfogande och som man känner att man kan räkna med och som man kan lita på. Med en hög grad av hanterbarhet ökar chansen att uppleva olika livshändelser som erfarenheter man är kapabel att handskas med – med andra ord: utmaningar som man förmår att möta. Olyckliga angelägenheter händer ofrånkomligt i livet, men när de väl inträffar har personer med en hög känsla av hanterbarhet en förmåga att direkt manövrera dessa och inte sörja för alltid (Antonovsky 1991). För Antonovsky (1991) ter det sig klart att hög hanterbarhet är starkt beroende av även en hög begriplighet, ur den synpunkt att det är svårt för människan att tro att denne kan klara sig bra i en värld som upplevs som oordnad och irrationell. Gemensamt i de böcker vi läst, är att författarna verkligen beskriver de många resurser de haft till sitt förfogande som på olika sätt hjälpt dem få en känsla av att de klarar av att möta livets utmaningar – att de klarar av att hantera dessa oavsett om det gäller att rädda sig själva eller någon av deras föräldrar.

Hanterbarhet handlar alltså kort om i vilken utsträckning en människa har kontroll över, och förmår påverka olika livshändelser, och därmed förmågan att kunna agera därefter (Antonovsky 1991). Individen skapar livserfarenheter som präglas av entydighet och delaktighet, och förmår att skapa en balans i under- och överbelastningen av stressorer. Därmed förstärks individens känsla av sammanhang. Individer med stor kontrollkänsla beskyller inte ödet för de saker som sker, utan framhåller istället sitt eget ansvar.

För individer som upplever och-/eller har upplevt påfrestningar, är konstruktionen av en god självbild och ett tryggt självförtroende grundläggande för en sund och god utveckling hos barn och ungdomar (Helmen Borge 2012). Fastän författarna vid flera tillfällen visat tecken på ett försvagat självförtroende och en förvrängd självbild, har de vid senare tillfällen fått hjälp med att bygga upp de båda egenskaperna med hjälp av de resurser de tillhandahållit på annat håll än i hemmet. Författarna beskriver exempelvis vid flera tillfällen hur glada de verkligen kan bli av minsta lilla beröm och bekräftelse från andra, av den enkla anledningen att dessa författare faktiskt upplevt sig vara svältfödda på både kärlek och bekräftelse.

Som en direkt följd av att människan upplever hög grad av kontroll, förkastar dessa individer

teoretiska resonemang kring öde, tur och tillfälligheter. Dessa individer är även ofta optimistiska i den bemärkelsen att de, med önskat resultat, själva bemästrar styra över de saker som sker (Antonovsky 1991). Dessa personer känner sig kompetenta nog att kunna agera på ett ändamålsenligt sätt. Detta är något som också visat sig i författarnas berättelser. De har inte klandrat någon annan för att det blivit som det blivit – att det gått fel, att de blivit utsatta för saker som de inte skulle behövt ha blivit. Författarna resonerar mycket kompetent och det finns en inneboende styrka hos dem som lyckats finna kaosartade händelser som hanterbara.

En av de generella motståndsresurserna, det Antonovsky benämner som *jagstyrka*, utgör en viktig del av människans hanterbarhet. I böckerna vi läst återkommen vid flera tillfällen koderna (*inneboende*) styrka, *självhjäl*p, *förmåga att sätta sig själv främst*, vilka vi alla kan koppla till det som Antonovsky benämner *jagstyrka*. Jagstyrkan i sig är en mycket viktig beståndsdel i individens känsla av hanterbarhet, det vill säga individens förmåga att förmå ta hand om sig själv, eftersom författarna vid de flesta tillfällena i böckerna inte har föräldrar som förmår ta hand om dem, trots att de är alldeles för outvecklade för att vara kapabla att ta hand om sig själva och sätta sig själva i första rummet.

Ur ett salutogent perspektiv är det av stor vikt att de olika copingstrategier som utvecklas för att främja hanterbarhet identifieras, för att därefter kunna hjälpa individen söka vägar att hantera olika problem och svårigheter. Detta begränsar i sin tur stressorernas eventuella skadeverkningar och som främjar människans hälsa (Gassne 2008).

5.1.3 Begriplighet

Under temat begriplighet har vi koden hoppfullhet, det var den enda av våra koder som handlar om individens förmåga att kunna bedöma verkligheten och att tro på att saker och ting kommer att utvecklas så bra som man rimligen kan förvänta sig. Nedan följer ett utdrag av de meningsenheter som vi har kodat som hoppfullhet och som uttrycker begriplighet.

Jag gick runt på rosa moln och hoppet växte i magen. Min mamma, min mamma var tillbaka (---) jag skulle få henne tillbaka, hon hade vunnit över mörkret".
(Eriksson 2009: s 85)

Jag var glad, full av hopp (---) Kanske skulle jag få sitta mellan mina två fantastiska föräldrar och visa för hela kvarteret att mina föräldrar var de bästa.
(Eriksson, 2009: s 199)

Livet har vi fått som en gåva och om jag nu överlevt min svåra barndom kunde jag ju inte kasta bort livet när jag stod på tröskeln till min egna framtid. (Pipping 2010: s 176)

Författarnas uttryck visar på en hoppfullhet i positiv bemärkelse – hopp om förändring, förbättring och en god tro på människan. I deras sätt att beskriva, går det också att urskilja ett försök om att övertyga sig själva om förbättring genom en stark tro på framtiden. Deras sätt att uttrycka sig visar även på en stark, underliggande glädje och det går även att se att författarna använder sig av bildspråk och liknande stilistiska grepp.

5.1.3.2 Begriplighet som skyddsfaktor

Ahlgren och Scheffer (1998) beskriver begreppet *självförmåga*, där de frågar sig huruvida det möjligen kan finnas en positiv grundinställning till livet hos dessa så kallade maskrosbarn, som hjälper dem att hantera svårigheter de stöter på under barndomen och som hjälper dem att utveckla en förmåga att på egen hand lösa de problem de påträffar under livets gång. Ahlgren och Scheffer (1998) hänvisar till tidigare forskning på området, som bland annat gjorts av den internationellt erkända psykologen Daniel Goleman, som beforskat det han själv benämner som *emotional intelligence*, *social intelligence* och *ecological intelligence*. Författarna Ahlgren och Scheffer hänvisar till de fynd som Goleman gjort vad gäller en persons medfödda positiva eller negativa inställning till livet, vilket han benämner i termer av medfött *temperament*. Goleman menar vidare att optimism och hoppfullhet – likt hjälplöshet och förtvivlan – går att påverka genom inläring. Den positiva attityd en individ har benämns i psykologiska termer som *självförmåga*, och innebär ”övertygelsen att man kan styra sitt liv och övervinna de svårigheter man möter”, och denna attityd sägs i sin tur öka möjligheterna till en förhöjd känsla av självförmåga samt öka sannolikheten för att individen utnyttjar och utvecklar sina resurser på bästa sätt (Ahlgren & Scheffer 1998).

Ur vårt empiriska material fann vi att barnen som vuxit upp under svåra förhållanden återkommande beskriver en optimistisk livssyn. De skriver många gånger om vikten av att ha en stark tro på något; bland annat högre makter. I deras berättelser poängterar dem vikten av att tänka positivt, vara stark och inom familjen ständigt hjälpas åt och stötta varandra genom de svåra perioderna. Det finns hela tiden en underliggande, stark önskan om att någon gång i framtiden bli en ”vanlig” familj; en familj i vilken alla är lyckliga. Flera gånger uttrycker författarna en tro och övertygelse om att deras föräldrar (trots allt) är de bästa som finns.

Att hoppas och att innerligt tro på något kan vara ett sätt att fly från jobbiga verkligheten. Ur ett salutogent perspektiv ses kreativitet och fantasi hos individen som en tillgång. När barn flyr till en fantasivärld från svåra familjeförhållanden, kan det ses som ett sätt att ersätta den trygghet och glädje andra barn finner tillsammans med andra barn (det vill säga en slags ersättning av social kompetens). Kreativitet och fantasi utvecklas många gånger för att kompensera en svår hemmiljö (Helmen Borge 2012).

Hoppfullhet kan tyda på en tro att saker och ting går så bra som man rimligen kan förvänta sig (Antonovsky 1991), om hoppet i sig inte är helt orealistiskt det vill säga, då det är en så kallad *motståndresurs* som hjälper individen att hantera livets alla svårigheter, motgångar och utmaningar. Begriplighet i termer av hoppfullhet anses vara en skyddande faktor och en process som bidrar till en rörelse mot hälsa, och hoppfullhet kan vidare ses som en kompetens som bidrar till att begränsa problemutveckling, hantera problem och svårigheter som begränsar skadeverkningar. Hoppfullhet kan hjälpa människan att hitta nya vägar för att hantera problem och svårigheter, och som minskar skadeverkningar och främjar hälsa (Gassne 2008). I de tre självbiografierna kan vi läsa om hur författarna med hjälp av just hoppfullhet hittar nya sätt att hantera de svårigheter och problem som de ställs inför. Gemensamt för författarna är att de har en tro på framtiden och att de besitter en väldigt stark hoppfullhet. De vågar tro på hoppet och förändring och de låter hoppet hjälpa dem att hantera den svåra livssituation dem befinner sig i.

Författarnas sätt att beskriva just hoppfullhet hjälper oss att förstå vikten av att (framför allt) de barn som har det särskilt svårt ska få lov att tro och hoppas, då det vid flera tillfällen visat sig fungera som en livsviktig aspekt för åtminstone de författare vi läst skildringar av. Det framgår att det varit av stor vikt att de som barn inte togs ifrån sitt sätt att fly från verkligheten eftersom det har varit i den fantasivärld de skapat, som de funnit kraft och vilja att orka med deras verkliga vardag.

5.2 Resiliens

I böckerna är det tydligt att alla tre författare har lyckats att utveckla resiliens som barn. Det är också tydligt att resiliensen har haft stor betydelse för dem under deras svåra uppväxt. Resiliensen och dess betydelse kommer till uttryck på olika sätt i författarnas berättelser. Koderna *självhjälp*, *styrka* och *sätta sig själv främst* uttrycker resiliens.

I författarnas berättelser går det att utläsa en stor medvetenhet och insikt om att problemen inte beror på dem, att det inte är deras fel. De visar att de är medvetna om vad det egentliga problemet är. I böckerna kan man också utläsa att författarna som barn, visar på en mognad, en mognad som inte är adekvat för deras ålder. En viktig och skyddande faktor är att barnet har insikt i vad det egentliga problemet är och att man har förmågan att inse orättvisan i sin egen situation. Även förmågan att man som barn inte känner skuld för föräldrarnas problem är en viktig faktor i resiliensutvecklingen. Att klara av att förbise och aktivt dra sig undan problemen ses också som en skyddsfaktor (Helmen Borge 2012). I författarnas berättelser kan vi se hur de stänger av när det upplever situationer som blir för jobbiga.

Mamma slår inte för att uppfostra oss barn, hon slår för att hon inte räcker till som mamma. (...) Min mamma misshandlar oss inte medvetet. (Pipping 2004: s 82)

Mamma, jag kommer få IG i alla ämnen på grund av dig. Jag kan inte tänka (...) jag kan inte ens gå till skolan. Och det är på grund av dig! Hur jävla lätt tror du det är för mig (...)? (Eriksson 2009: s 212)

Hon [författarens mamma] visste inte hur hon skulle bete sig, hon hade så fruktansvärt dåligt samvete, men jag kunde inte ta till mig hennes ord. Jag hade stängt av. (Gustafsson 2006: s 117)

I författarnas beskrivningar kan vi också se att dem visar på en förmåga att göra saker för sin egen skull. De vill lyckas och de vill ha förbättring för sin egen skull. De kan sätta sig själv främst. I berättelserna kan man också läsa om hur författarna genomför saker som är jobbiga för att man vet att det kommer något gott ur det.

Jag vill lyckas! För min EGEN skull (Eriksson 2009: s 129)

Jag var naiv när jag var yngre, trodde att jag kunde förändra saker, bara jag kämpade tillräckligt mycket. Nu vet jag att det är mer komplicerat än så och det bästa jag kan göra är att rädda mig själv. (Eriksson 2009: s 206)

Under hela året hade jag jobbat på McDonald´s tre dagar i veckan och det hade varit tungt. Men för första gången fick jag känna på ett ansvar. (...) Men när vi jobbade så jobbade vi riktigt hårt och jag älskade att tjäna mina egna pengar. (Eriksson 2009: s 196)

Ofta beskriver författarna hur de flyr verkligheten genom att befinna sig i en fantasivärld. Fantasivärlden beskrivs i en positiv anda som något som hjälpte dem att genomlida och överleva den tuffa verkligheten som dem befann sig i. Kreativitet och konstnärlig förmåga medverkar till att resiliens utvecklas hos barn som vuxit upp under svåra förhållanden. Man kan se kreativitet som en ersättning för social kompetens. En del barn flyr från svåra förhållanden till sin fantasivärld. Det kan ge de den trygghet som dem inte får i det verkliga livet på grund av svåra familjeförhållanden (Helmen Borge 2012).

Jag låg på rygg och dagdrömde mig bort. I min fantasi brydde sig alla om mig, för en gångs skull var jag i fokus, jag var sedd. (Eriksson 2009: s 172)

En stor del av min barndom bestod av dagdrömmar. I dem fanns det ingen plats för mamma (---) Mina dagdrömmar hjälpte mig att överleva. (Pipping 2004: s 166)

Uttrycket ”Det som inte dödar oss gör oss starkare” är underliggande i flera av meningsenheterna som uttrycker resiliens. Författarna har en stark inre styrka. De vägrar att ge upp hur tufft deras liv än är. Men även om författarna ger uttryck för en otrolig styrka så visar de också en sårbarhet. I dagens forskning inom resiliensområdet undviks begreppet sårbar, eftersom inga individer är osårbara (Helmen Borge 2012).

För det första överlevde jag för att jag är född med en inre styrka. Jag är ett maskrosbarn (...) I beteckningen maskrosbarn ligger just detta att kunna använda sin förmåga. (Pipping 2004: s 161).

Folk frågar mej varför jag fortfarande orkar. Orden ’jag orkar inte’ är bara skitsnack. Man orkar tills man dör. Om man är tvungen till det. (Eriksson 2009: s 179)

Att tro på sig själv skyddar mot stress. Barn som har liten tro på sig själva och som motsätter sig att göra något de själva anser är rätt, är mer sårbara för stress och risk. Barn med självförtroende och framåtanda hanterar påfrestningar bättre (Helmen Borge, 2012: s.86). I berättelserna kommer ofta en stark tro på sig själv till uttryck.

Jag ville inte skada mig själv, jag älskade mig själv så fruktansvärt jävla mycket. (Eriksson 2009: s 104)

Jag har kommit på en sak! Att jag är glad! Att jag klarar mig. (Eriksson 2009: s 64)

Att lyckas med något, att få beröm och uppmuntran genom social kontakt och aktivitet främjar utvecklingen av resiliens (Helmen Borge 2012: s. 47). Det var inte särskilt ofta författarna fick uppmuntran och bekräftelse som barn och när de fick det så var det ofta från personer utanför familjen. Betydelsen av den uppmuntran och bekräftelse som de fick kommer tydligt till uttryck i böckerna.

Som 16-åring tog jag mig hemifrån (...) Jag kom till en starkt kristen grupp (...) Där fanns många räddande änglar. Det var här jag lärde mig att jag var bra som jag är och att jag är älskad för den jag är. (Pipping 2004: s 136)

När barn möter stress, risk och motgång för första gången sätts en resiliensprocess igång. Om första mötet med stress och risk går bra stärks barnets självbild, vilket sedan ligger till grund när de stöter på nya utmaningar (Helmen Borge 2012). Detta är något som vi kan se hos författarna. De åskådliggör en stark medvetenhet om hur de ska hantera den stress och de utmaningar som dem hela tiden utsätts för.

Det är viktigt att ha i åtanke att resiliens handlar om ett komplext samspel mellan individer och riskfyllda omgivningar. En alldeles särskild samverkan mellan barnets individuella karaktärsdrag och egenskaper i miljön. Det är samspelet mellan individuella skillnader och egenskaper i miljön som avgör om anpassningen blir framgångsrik eller inte (Helmen Borge 2012). Det är inte bara författarnas individuella egenskaper som har bidragit till att dem har kunnat utveckla resiliens, utan det har skett genom samverkan mellan författarnas individuella karaktärsdrag och egenskaperna i omgivningen.

Det är angeläget att påminna om att mötet med utmaningar och påfrestningar faktiskt kan skapa en positiv utveckling (Helmen Borge 2012). Detta illustrerar författarnas berättelser. Alla tre har haft en positiv utveckling från barn till vuxenliv och alla har ett fungerande liv som vuxna individer.

5.3 Ambivalens

I detta avsnitt vill vi göra läsaren medveten om den så kallade känslomässiga tveksamhet gentemot föräldern/föräldrarna som gett sig till känna i de böcker vi läst, av den anledningen att vi tycker att denna aspekt saknas i befintlig forskning på området. Leuscher och Pillemer (1998), två av de många forskarna inom ambivalensområdet, menar att ambivalens är nära besläktat med solidaritet och konflikt. Ambivalens är ett sätt att beskriva den psykologiska upplevelse som en person har gentemot en annan person, då denna upplevelse på något sätt inkluderar känslor som är motstridiga, exempelvis kärlek- och hat. Författarna uttrycker att begreppet ambivalens i vardagligt tal handlar om en individs upplevelse av två stycken olika motstridiga känslor, drivkrafter eller värden på en och samma gång. Författarna konkluderar i sin artikel att det finns flera olika teoretiska perspektiv som framhåller vikten av att använda sig av ambivalens termen vid olika typer av analys av familjeförhållanden. Ambivalens kan ibland även benämnas i termer av *beroende* och *självbestämmande* (Leuscher & Pillemer 1998).

Under studiens gång har vi funnit att de relationer som författarna beskriver gentemot sina föräldrar som positiva och-/eller negativa, inte alltid är stabila, utan istället ofta pendlar i sin innebörd. Forskning (se bl a. Ahlgren & Scheffler 1998, Berditt & Miller 2009) inom området poängterar gång på gång att andra vuxna förutom barnets föräldrar är extremt viktiga för barnen när de har en svår uppväxt. Andra relationer än de som barnen har till sina föräldrar lyfts fram och sätts i centrum, och föräldrarnas faktiska betydelse är svår att utläsa i nuläget befintliga forskning – underförstått att barnets relation till föräldern/föräldrarna enbart är negativ och skadar barnet. Därför vill vi i detta avsnitt dela med oss av de erfarenheter vi fått genom att läsa författarnas beskrivningar av förälderns/föräldrarnas känslomässiga funktion och betydelse – för att påvisa svårigheten i att utelämnas barnets kärlek till förälder/föräldrar.

Berditt och Miller (2009) är två andra forskare inom området. De beskriver att de sociala banden mellan barn och förälder/föräldrar möjligtvis kan vara bland de absolut starkaste som finns. Hur viktigt är det att som barn ha åtminstone en förälder att känna sig trygg med och bunden till? De två forskarna menar att:

The parent-child relationship is one of the most long-lasting and emotionally intense social ties. Although often positive and supportive,

this tie also includes feelings of irritation, tension and ambivalence.
(Berditt & Miller mfl 2009: s 287)

Det finns flera exempel på detta som indirekt uttrycks i de beskrivningar författarna skildrar. När vi läste de olika självbiografierna fann vi att författarna inte enbart talade om sina föräldrar på ett (över en tid) stabilt sätt. De känslomässiga beskrivningarna de gjorde av sina föräldrar visade inte antingen på svart eller vitt; på klander, skuldbeläggning och hat eller på kärlek, ömhet och förståelse. Det som var genomgripande i deras beskrivningar var tvärtom att de på något sätt upplevde att de befann sig i en lojalitetskonflikt, där de kände att de älskade sina föräldrar högt – ibland av den enkla anledningen att de helt enkelt var deras föräldrar; den enda mamma och-/eller pappa som de faktiskt hade. De saker som föräldrarna lyckades med inom känslö-, trygghets- och omsorgsspektrumet uppskattade författarna väldigt mycket, och det kunde till synes verka vara små gester eller händelser som fick författarna att älska sina föräldrar mycket. Detta samtidigt som författarna samstämmigt uttryckte frustration och besvikelse över föräldrarnas många gånger bristande omsorgsförmåga och deras otillräcklighet som ansvarshavare för författarna och deras eventuella syskon. Nedan följer ett antal citat uttagna ur böckerna som visar på denna ambivalens de ständigt varit tvungna att förhålla till redan som små barn

För mig har det alltid varit så att jag har skämts för min mamma (...) samtidigt älskade jag henne, av den enkla anledningen att hon var min mamma, den enda mamman jag hade (---) Det var en komplicerad kärlek eftersom samma mamma som jag älskade så mycket, slog mig, skrämde mig och tog ifrån mig min barndom (---) Jag älskade verkligen mamma, älskade henne så enormt mycket. Hon behövde min kärlek (---) Det var jag som visade henne ömhet och det var jag som kramade henne (...) Hennes kärlek var rakt igenom egoistisk. (Pipping 2010: s.171-172)

En annan författare beskriver ambivalensen på följande sätt:

En kort stund senare tänkte jag att det kanske till och med skulle vara bättre om hon dog, så att hon slapp lida (...) Hur fan kunde jag tänka så? Det var min mamma, min underbara fantastiska mamma. (Eriksson 2009: s 171)

Ibland åkte vi [mamman och författaren] in till Kungsträdgården, åt mjukglass och tittade på blommor. Jag kunde känna hennes hand omsluta min, samtidigt

som hon aldrig varit längre bort (---). (Gustafsson 2006: s 82)

De gånger mamma tog i mig på ett kärleksfullt sätt, kramades eller busade med mig, kan jag räkna på ena handens fingrar (---) Lika fort som hon kunde gå igång och bli aggressiv och misstänksam, blev hon plötsligt otroligt älskvärd och 'normal'. (Gustafsson 2006: s 89)

Hon [författarens mamma] skrämde mig, visst, men mitt hjärta ömmade också för henne. (Gustafsson 2006: s 165)

Författarna har vid flera tillfällen i böckerna – och ofta återkommande – skildrat den lojalitetskonflikt de befunnit sig i under sin barndom, den lojalitetskonflikt som å ena sidan fått dem att känna sig tvingade att älska sina föräldrar, men som å andra sidan gjort det omöjligt att fullt ut älska den förälder som också bidragit med oro, olycka, omsorgssvikt och allmän bristande föräldraförmåga. Vid flera tillfällen har de även beskrivit hur de på olika sätt gjort sitt yttersta för att hemlighålla sin historia och de jobbiga hemförhållanden för de – många gånger få – personer som faktiskt reagerat och uppmärksammat barnens situation. Samtliga författare beskriver att de i mycket tidig ålder har tagit på sig det fulla ansvaret att till vilket pris skydda föräldrarnas stora brister i omsorgsförmåga genom att helt sluta sig och ljuga om att de visst har det bra hemma och att de får den mat och de övriga behoven tillgodosedda, som de kräver.

Vi menar att även denna del av vår studies resultat är av stor vikt att ge uppmärksamhet åt, såväl för privata som för professionella, som befinner sig i den omgivning där dessa barn med svåra uppväxtförhållanden vistas i. Ovan nämnda aspekter utifrån ambivalensperspektivet visar trots allt på att det är bortkastad tid att på något sätt försöka ersätta barnets förälder/föräldrar, de är fortfarande lika viktiga huvudpersoner för de här barnen som för övriga barn. Däremot är det viktigt att vara medveten om att man som vuxen kan utgöra ett tillräckligt komplement till de barn vars föräldrar inte är fullt tillräckliga på ett eller flera områden. Barnet kan älska sin förälder/sina föräldrar mycket av den enkla anledning att de är deras föräldrar, och barn behöver sina föräldrar – oavsett föräldrarnas omsorgsförmåga. Det finns, som Leuscher och Pillemer (1998) menar, starka band emellan barn-förälder, och dessa band måste ges lov att finnas oavsett om man kan vara undrande till bandets outhållbara hållbarhet.

6. Slutdiskussion

Resultatet vi har fått fram i vår studie överensstämmer med vad vi hade förväntat oss med de förkunskaper vi hade utifrån inläsning av tidigare forskning. Dock har vår studie även bidragit till nya och intressanta aspekter av vad som är viktigt för barn med svåra uppväxtförhållanden. Vi har funnit att föräldrarnas betydelse är större än vad vi tidigare trott.

Det har gått att urskilja ett tema kring ambivalens gentemot föräldern/föräldrarna som har framhåvt att känslorna gentemot föräldern/föräldrarna har två sidor och inte innebär antingen kärlek eller hat. Författarna beskriver att samma förälder, som är svår att älska på grund av dennas brister, samtidigt måste älskas av den anledningen att det faktiskt är ens förälder. Lojalitetskonflikt är något som författarna vid återkommande tillfällen illustrerat i sina böcker. De har känt sig tvingade att älska sina föräldrar, samtidigt som det har varit omöjligt för dem eftersom samma förälder också bidragit med oro, olycka, omsorgssvikt och allmän bristande föräldraförmåga.

Ytterligare en aspekt av ambivalens som vi uppmärksammat, är det faktum att författarna som barn hade intuition att i största möjliga mån skydda sina föräldrar. Detta fick oss att undra vad det är som gör att barnen skyddar sina föräldrar och de hemligheter som finns inom familjen, till priset av sin egen hälsa och sitt eget välmående. Frågan saknar ett enkelt och entydigt svar, men är viktig att ha i åtanke såväl som privatperson och som professionsutövare. De här barnen gör sitt yttersta för att dölja de sår de har på insidan, och trots att många av dem är svältfödda på omsorg och bekräftelse och inombords skriker efter att bli väl omhändertagna, har de blivit skolade i att aldrig sätta sina egna behov främst. Därför är det viktigt att aldrig glömma att det är vuxnas ansvar att låta barn vara barn – ”alla barn är allas barn” – barnen är alla vårt gemensamma ansvar.

Vårt resultat visar att författarna som barn hade stor insikt i vad det egentliga problemet låg i och att de hade förmågan att inse orättvisan i sin egen situation och att de inte kände skuld för föräldrarnas problem, något som är viktiga faktorer i resiliensutvecklingen. Det faktum att mötet med utmaningar och påfrestningar kan skapa en positiv utveckling är något som samtliga författare i vår studie representerar; de har alla haft en positiv utveckling från barn till vuxenliv och alla har idag ett fungerande liv.

De faktorer som visat sig vara särskilt betydelsefulla för författarna under deras uppväxt, har varit *socialt- och känslomässigt stöd från vuxna* (inklusive egna föräldrar), *fristader/andningshål, egen inneboende styrka och hoppfullhet*, samt den *samhörighet* de har upplevt med vänner och andra närstående. Det finns likheter i vårt resultat med tidigare forskning inom området, men vårt resultat tillför en bredare syn på barnets egna upplevelser av vad som har varit viktigt för dem under deras uppväxt. Vår studie belyser även aspekter som bryter mot gällande normer om vad som är bra och dåligt för barn och unga, och att det inte alltid behöver vara den professionellas syn på ett problem och dess lösningar som är det bästa för barnet. Barn till missbrukande och-/eller psykiskt sjuka föräldrar kan ha en syn på vad som hjälper dem att hantera den svåra barndomen som inte överensstämmer med den syn som professionsutövare har. Författarna har exempelvis framhävt bland annat cigaretter och alkohol som saker med stor positiv inverkan på dem, vilket troligtvis inte stämmer överens med vad professionsutövare anser är bra för barn och unga.

Vi är medvetna om att vår studie kan uppfattas som begränsad då vi har använt oss av självbiografier som empiriskt material. Självbiografierna är skrivna av författarna i en viss kontext och med ett visst syfte. De har skrivit ner historien om deras barndom så som de minns den flera år senare. Det är viktigt att tänka på att inte se självbiografier som sanna berättelser. Istället bör man betrakta det som ett sätt att förstå aspekter av människors liv, på det sätt som de själva minns och berättar. Trots detta faktum så menar vi att vår undersökning bidrar med betydelsefull och användbar kunskap. Vi hoppas att denna studie medverkar till att både privatpersoner och professionsutövare verkligen vågar se och vågar göra något när de misstänker att ett barn far illa. På vis hoppas vi att fler barn kan få en någorlunda god barndom där de får lov att känna sig trygga, älskade och behövda. De privatpersoner och professionsutövare som faktiskt vågar se och agera förtjänar att se sig själva som *räddande änglar*, då det är dem som gör att barnen orkar vidare.

Referenslista

- Ahlgren, P & Scheffer, G (1998) *Maskrosbarn – en studie av copingstrategier hos vuxna som övervunnit svåra uppväxtförhållanden (Psykologexamensuppsats Vol. XII)* Lunds Universitet: Institutionen för tillämpad psykologi.
- Ahrne, G & Svensson, P (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Andersson, G & Swärd, H (2008) Etiska reflektioner. I Meuwisse, A & Swärd, H (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Antonovsky, A (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Barbosa da Silva, A (1996). Analys av texter. I Svensson, P-G & Starrin, B (red) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Berditt, S. & Miller, M. & Fingerman, L. & Lefkowitz, S (2009) Tensions in the Parent and Adult Child Relationship: Links to Solidarity and Ambivalence. *American Psychological Association: Psychology and Aging*, 24, 2, 287-295.
- Blom, B & Morén, S & Nygren, L (2006). *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Boolsen, M (2007). *Kvalitativa analyser. Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Bryman, A (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Claezon, I (1996). *Mot alla odds: barn till narkotikamissbrukare berättar om sin uppväxt*. Stockholm: Mareld böcker.
- Cronström, S (2003). *Dansa med träben. Maskrosbarn och andra- om överlevandens konst och pris*. Stockholm: Mareld böcker.
- Danielson, E (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I Henricson, Maria (red) *Vetenskaplig teori och metod – från idé till examination inom omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.
- Elo, S & Kyngäs, B (2008). The qualitative content analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 62, 107-115.
- Eriksson, T (2009). *Vi har ju hemligheter i den här familjen*. Stockholm: Ica Bokförlag.
- Fejes, A & Thornberg, R (2009). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I Fejes, A & Thornberg, R (red) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB.
- Gassne, J (2008) *Salutogenes, Kasam och socionomer*. Diss., Lunds Universitet, Socialhögskolan.

Graneheim, U & Lundman, B (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I Granskär, M & Höglund-Nielsen, B (red) *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, S (2006). *Maskrosungen*. Malmö: Bra böcker.

Helmen Borge, A (2012). *Resiliens. Risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, A & Öberg, P (2008) Biografi- och livsberättelseforskning. I Meuwisse, A & Swärd, H (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur.

Kjellström, S (2012). Forskningsetik. I Henricson, Maria (red) *Vetenskaplig teori och metod – från idé till examination inom omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.

Krippendorff, K (2004). *Content analysis. An Introduction to Its Methodology*. California: Sage Publications.

Luescher, K & Pillemer, K (1998) Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life. *Journal of Marriage and the Family* 60, 413-425.

May, T (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: studentlitteratur.

Pipping, L (2004). *Kärlek och stålull. Om att växa upp med en utvecklingsstörd mamma*. Stockholm: Gothia Förlag.

SFS 2003:460 *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Skerfving, A (2005). *Att synliggöra de osynliga barnen- om barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Stockholm: Gothia Förlag.

Socialstyrelsen (2009). *Barn och unga i familjer med missbruk: vägledning för socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Werner E, Smith R. S (1995). *Att växa mot alla odds från födseln till vuxenliv*. Stockholm: Nordstedts Förlag.

Wigg, U (2009). Att analysera livsberättelser. I Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB.